

Vakıflar Dergisi

Yıl: Aralık 2017 • Sayı: 48

Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları

VAKIFLAR DERGİSİ

Yıl: Aralık 2017- Sayı 48 Hakemli Dergidir.
TUBİTAK ULAKBİLİM
Sosyal Bilimler Veri Tabanı (SBVT) tarafından taranmaktadır.

Sertifika No: 16651
ISSN: 1011-7474

Sahibi

Vakıflar Genel Müdürlüğü Adına
Dr. Adnan ERTEM

Yayın Koordinatörü

Rifat TÜRKER

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Adnan TÜZEN

Yayın Yönetmeni

Mehmet KURTOĞLU

Editörler

Hüseyin ÇINAR, Fatih MÜDERRİSOĞLU

İngilizce Editör

Miyase KOYUNCU KAYA

Dergi Sekreteryası

Hasan DEMİRTAŞ

Tashih

Hasan DEMİRTAŞ

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Mehmet BULUT	İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi
Prof. Dr. Hüseyin ÇINAR	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. Yılmaz KURT	Emekli Öğretim Üyesi
Prof. Dr. Mehmet ÖZ	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Ali YILMAZ	Ankara Üniversitesi
Doç. Dr. Miyase KOYUNCU KAYA	Türkiye Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü
Yrd. Doç. Dr. Fatih MÜDERRİSOĞLU	Hacettepe Üniversitesi
Dr. Murat YILMAZ	Ahmet Yesevi Üniversitesi

Yayın Danışma Kurulu

Prof. Dr. Hakkı ACUN	Emekli Öğretim Üyesi
Prof. Dr. Mehmet AK	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet AĞGÜNDÜZ	Amsterdam Üniversitesi
Prof. Dr. Enver ÇAKAR	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Abide DOĞAN	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Géza DAVID	Macar Bilimler Akademisi
Prof. Dr. Abdullah EKİNCİ	Harran Üniversitesi
Prof. Dr. Özer ERGENÇ	Bilkent Üniversitesi
Prof. Dr. Süreyya FAROQHI	Bilgi Üniversitesi
Prof. Dr. Mahmut KAYA	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Yunus KOÇ	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Zekeriya KURŞUN	Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi
Prof. Dr. Heath W. LOWRY	Bahçeşehir Üniversitesi
Prof. Dr. İlber ORTAYLI	Galatasaray Üniversitesi
Prof. Dr. Hüsrev SUBAŞI	Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi
Prof. Dr. Eugenia KERMELİ ÜNAL	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Aysel TÜKEL YAVUZ	Emekli Öğretim Üyesi
Prof. Dr. Bahaeddin YEDİYILDIZ	Emekli Öğretim Üyesi
Prof. Dr. Musa YILDIZ	Gazi Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Vefa ÇOBANOĞLU	İstanbul Üniversitesi
Dr. Rhoads MURPHEY	Emekli Öğretim Üyesi
Evangeila BALTA	Ulusal Yunan Araştırma Vakfı / Yunanistan
Mehmet ÇETİN	Araştırmacı

Yayın ve Danışma Kurullarındaki isimler ünvan ve soyadına göre alfabetik olarak sıralanmıştır. Dergimize gönderilen yazılar, önce yayın kurulunca incelenir ve uygun bulunanlar, değerlendirilmek üzere alanında çalışması ile tanınmış iki hakeme gönderilir. Hakemlerin isimleri gizli tutulur ve raporlar beş yıl süreyle saklanır. Dergide çıkan yazılar kaynak gösterilerek iktibas edilebilir. Yayınlanan yazı, belge ve fotoğrafların her türlü hukukî mesuliyeti yazarına aittir.

Yazışma Adresi

T.C. BAŞBAKANLIK
Vakıflar Genel Müdürlüğü Kültür ve Tescil Daire Başkanlığı
Vakıflar Dergisi Atatürk Bulvarı No: 10 06050 Ulus / ANKARA / TÜRKİYE
Tel: (0312) 5096000- Faks: (0312) 324 47 22
e-posta: vakiflaryayin@yahoo.com- web: www.vgm.gov.tr

Yapım

Semih Ofset S.E.K. Yayıncılık

Kapak ve Sayfa Tasarımı

M. Edip ERDOĞAN

Baskı

www.semihofset.com.tr- 0312 341 40 75

İÇİNDEKİLER

Takdim	3
Önsöz	5
İçindekiler/Contents	7
Amasya Kazası'nda Seydi Çelebi ve Mehmed Çelebi'ye Ait H. 790/ M. 1388 Tarihli Türkçe Vakfiye Turkish Waqf Deed that Belongs to Seydi Çelebi and Mehmed Çelebi in District of Amasya Dated H. 790/ M. 1388 Sıddık Çalık	9
Niksar Kazası Sinan Bey Vakıfları Waqfs of Sinan Bey in the District of Niksar Ali Açıkl	17
Sıbyan Mekteplerinin Mimarisi: Abdullah Paşa Sıbyan Mektebi Örneği Architecture of Sıbyan Mektebs: Sample of Abdullah Paşa Sıbyan Mekteb Çiğdem Belgin Dikmen - Ferruh Toruk.....	35
Osmanlı'da İcâreteyn Uygulaması Hakkında Yeni Değerlendirmeler New Perspectives on the Practice of İcâreteyn (Double-Renting) in the Ottoman Waqf System Ramazan Pantık.....	75
Çemişgezek Süleymâniye Camii Vakfı Süleymâniye Mosque of Cemisgezek Celalettin Uzun.....	105
18. Yüzyılda Hayırsever Bir Osmanlı Veziri: Hâfız Mustafa Paşa'nın Elazığ ve Malatya Vakıfları A Benefactor Ottoman Vizier in the 18th Century: Elazig and Malatya Foundations of Hâfız Mustafa Pasha Murat Alanoğlu	123
Alaca Minare Mescidi Yapısal Performansının İncelenmesi Investigation of the Structural Performance of Alaca Minaret Mosque Burçin Şenol Şeker	137
Cihât Mevzuatı Jihât (Duties) Legislation Talip Ayar.....	145
Tarihçe-i Harem-i Şerif-i Kudsi History of Harem-i Şerif in Jerusalem Mevlüt Çam.....	195
Kitâbiyât.....	203
Hasan Hüseyin Güneş, Kudüs Meğâribe Mahallesi, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Ankara, 2017, 260 s. ISBN: 978-975-19-6820-3 Mustafa Öksüz.....	205
Mustafa Kaygısız, Turgutoğulları: Orta Anadolu'nun Türkmen Beyliği, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya, Aralık 2016, XIV + 200 s. ISBN: 978-605-9427-59-3. Yusuf Turan Günaydın	207
İbrahim Hakkı Konyalı'nın Kayıp Arşivinden İstanbul'da Mimar Sinan Eserleri, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür AŞ, İstanbul, 2016, 456 s. ISBN: 605-913-25-10 Mehmet Kurtoğlu.....	213
Haliç'te Büyük Bilgi Şöleni: 2. Uluslararası Osmanlı Coğrafyası Arşiv Kongresi'nin Ardından Yılmaz Kurt	219

Cihât Mevzuatı

Talip Ayar*

Öz

“Cihet” kelimesi vakıf ıstılahında; “görev, vazife” anlamlarına gelmektedir. Osmanlı vakıf müessesesinde yürütülen hizmetler için verilen görevler bu kelimeyle ifade edilmiştir. Çoğulu “cihât”tır. Tespitlerimize göre cihetlerin/cihâtın uygulamaya yönelik usul ve esaslarını belirleyen sekiz adet mevzuat düzenlemesi yapılmıştır. Yapılan mevzuat düzenlemelerinin dört tanesi nizamnâme, bir tanesi talimât, bir tanesi kararnâme; bir tanesi 1290/1873 tarihli nizamnâmeye ve diğeri de 1301/1883 tarihli kararnâmeye zeyl olmak üzere hazırlanmıştır. Bütün bu düzenlemelerden cihâtın tarifi ve türleri, tevcih/tayin usulü ve konuyla ilgili diğeri bilgiler öğrenilebilmektedir. Onun için bu çalışmada Osmanlı vakıf sisteminin cihet alanında yapılan mevzuat düzenlemeleri bir araya getirilecek ve ayrıca kaynaklarda Osmanlı Türkçesiyle yer alan bu mevzuat metinleri sadeleştirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, vakıf, cihet, cihât, mevzuat.

Jihât (Duties) Legislation

Abstract

The word “*jihet*” in the context of waqf (religious endowment) means duty. Duties related to the services carried out at the Ottoman waqfs were referred through the use of the words “*jihet*” and its plural form “*jihât*”. According to our findings, eight legislative arrangements were made which determined procedures and principles for the implementation of *jihât*. Four of these arrangements were regulations, one of them was an instruction and one was a decree. Other one was a regulation dated 1290/1873, and the last one was an addendum for a decree dated 1301/1883. From all of these arrangements, the description and types of the *jihât*, the method of appointment and other relevant information about the subject matter can be obtained. For this reason, in this study, the legislative arrangements made about *jihât* in the Ottoman waqf regulation are put together, and also the texts of the relevant legislation written in the Ottoman Turkish have been simplified into current language.

Keywords: Ottoman, waqf, *jihet*, *jihât*, legislation.

* Yrd. Doç. Dr., Abant İzzet Baysal Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, İslam Tarihi Anabilim Dalı; talipayar@ibu.edu.tr

Giriş

Cihet kelimesi sözlükte “yan, taraf, sebep, vesile, vazife, hizmet” gibi anlamlara gelmektedir (Devellioğlu, 2010: 160). İstilahta ise Osmanlı vakıf müesseselerinde hizmetlerin yürütülebilmesi için tahsis edilen görevlere verilen isimdir (İpşirli, 1993: 546). İmâmet, hitâbet, müderrislik, vâzilik ve kayımlık gibi vakıf bünyesindeki hizmetlerin her birine cihet denilmiştir. Cihet (جهت) kelimesinin çoğulu cihât (جهات) şeklinde gelmektedir (Ömer Hilmi Efendi, ۱۸۱ : ۱۳۰۷). Bir kimse imâmet, hitâbet vb. cihetlerden birine tayin edildiğinde, o kimseye “imâmet, hitâbet ciheti tevcih edildi” denilmekteydi (Pakalın, 2004: 1/292). Dolayısıyla “cihet tevcihi” günümüzdeki “göreve atamak/tayin etmek” ifadesine karşılık gelmektedir.

Cihetler, cihât-ı ilmiyye ve cihât-ı bedeniyye olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır. Müderrislik, imâmet, hitâbet, mütevellilik ve câbîlik (tahsil-darlık) gibi ilmî yeterlilik gerektiren cihetlere “cihât-ı ilmiyye”; ferrâşlık,¹ türbedârlik² gibi fizikî güç-kuvvet ve sanat becerisi gerektiren cihetlere ise “cihât-ı bedeniyye” denilmektedir. Her iki kısımdaki cihetlerin tevcihinde, cihetin şartlı veya şartsız oluşuna göre hareket edilmiştir. Şartlı cihetler, vakfiyede yer alan koşulları yerine getiren kimselere verilmiştir. Şarta bağlı olmayan cihetlere gelince, burada hak sahipleri imtihanla belirlenmiştir (*Düstur*, 1332: 608-609).

Osmanlı vakıf sistemi içerisinde yer alan cihet tevcihinin usul ve esaslarını, bu alanda yapılan hukukî düzenlemelerden öğrenebilmekteyiz. Zira Osmanlı’da Tanzimat’la başlayan islahat ve değişiklikler siyasî, idarî, askerî, hukukî vb. birçok alanda yapılmıştır (Akgündüz, 2017: 65-78). Çıkarılan kanunlarla yapısal reformlara girilmiş; yaşanan bu değişim-dönüşüm vakıf müessesesinde ve dolayısıyla cihet alanında da kendisini göstermiştir. Tanzimat’tan sonra Osmanlı Devleti’n-

de çıkarılan kanun, nizamnâme ve diğer hukukî mevzuatın yer aldığı *Düsturlardan* (Aydın, 1994: 48-49), cihet alanında yapılan mevzuat düzenlemelerini takip edebilmekteyiz. Bu cümleden olarak cihetle ilgili dört nizamnâme, bir talimât, bir kararname; birisi 1290/1873 tarihli nizamnâmeye ve diğeri de 1301/1883 tarihli kararnâmeye zeyl olmak üzere toplam sekiz adet düzenleme yayımlanmıştır.

Bu şekilde bir çalışma yapmaktaki amacımızı birkaç cümleyle ifade etmek gerekirse, her şeyden önce ilk amacımız Osmanlı mevzuat sistemi içerisinde cihât alanında yapılan düzenlemelerini bir araya getirmektir. Bu demek oluyor ki çalışmamıza başvurulduğunda, cihât mevzuatının tamamına bir arada erişim imkânı bulunacaktır. Çalışmamızdaki bir diğer amacımız, cihât mevzuatı metinlerini sadeleştirerek araştırmacıların bu alandaki bilgiye ulaşmalarını hızlandırmaktır. Hatta mevzuat metinlerindeki cihât meselesine dair birtakım kavramlar dipnotlarda açıklanmış, böylece zihin bütünlüğü içerisinde konu takibi sağlanmak istenmiştir. Kısacası derlediğimiz ve sadeleştirdiğimiz mevzuat metinleri araştırmacılara, cihâtın tanımı ve türleri, tevcih/tayin usulü ve konuyla ilgili diğer bilgileri sunmaktadır.

Cihetle ilgili yukarıda saydığımız mevzuat metinleri sadeleştirilirken olabildiğince metne sadık kalınacaktır. Ancak kelimesi kelimesine sadeleştirme yapmak yerine, metnin vermek istediği anlamı bozmadan *ama, yalnız, çünkü, şayet* gibi bağlaçlarla ve bir takım ilave kelimelerle metin akıcı hale getirilmeye çalışılacaktır. Mevzuat başlıkları ve alem olmuş isimler (Haremeyn-i Muhteremeyn, Enbiyâ-i ‘izâm vs.) sadeleştirilmeyecektir. Benzer durum konuyla ilgili bir kısım kelime ve kavramlar (cihet tevcihi, mazbata, cibâyet, kitâbet, kâtip, hatip vs.) için de geçerlidir. Gerek görüldüğü takdirde bunlarla ilgili dipnotlarda bilgi verilecektir. Tespit edilebildiği kadarıyla sadeleştirilecek metinlerin *Düsturlar* dışındaki nüshalarına da dipnotlarda işaret edilecektir. Ancak *Düsturlarda* yayımlanan metinler yayım tarihine göre sadeleştirmede esas alınacaktır.

1 Ferrâş, vakıf kuruluşlarının temizliğini, halılarının süpürme, yıkama ve bakım görevini üstlenen kişidir (Yediyıldız, 1983: 56).

2 Türbedâr, vakıf türbelerinin korunmasıyla görevli kişidir (Yediyıldız, 1983: 60).

1. 1286/1870 Tarihli “Tevcîh-i Cihât Hakkında Nizamnâme”³

Madde 1: Şarta bağlı⁴ cihetlerin dışındaki bütün mazbut⁵ ve mülhak⁶ vakıfların cihet sahiplerinden biri vefat ettiğinde; o kişinin sorumluluğunda bulunan cihet, cihetin hizmetini yerine getirme liyakati ve gücü olan oğluna verilir. Eğer o kişinin evladı birden fazla ise içlerinden liyakat ve güç sahibi oğluna ve şayet büyük evladı arasında liyakat ve güç açısından eşitlik söz konusu olursa bunların içerisinde en büyüğüne cihet tevcih edilir. Vefat eden cihet sahibi kişinin, geride büyük evladı bulunmayıp da yalnız küçük evladı bulunursa veyahut küçük ve büyük evladı ya da yalnız büyük evladı bulunup da büyük evladından hiçbiri o cihetin hizmetini yerine getirecek liyakat ve güce sahip bulunmazsa boşalan cihet bunlardan hiçbirine tevcih edilmez. Böyle durumda cihet dışarıdan liyakati ve gücü belli olan bir kişiye tevcih olunur.

Madde 2: Gerek küçük evlada ve gerekse bizzat kendisi cihetin hizmetini yerine getirmeye güç yetiremeyenlere cihet tevcih olunmayacaktır.

Madde 3: Birden fazla cihete sahip olan kişi, geride bir tane büyük erkek çocuk bırakarak vefat ettiğinde; sahip olduğu cihetler tek kişide toplanması mümkün/câiz olan cihetlerdense ve geride kalan büyük erkek çocuk da babasından kalan cihetlerin hizmetini yerine getirmeye güç yetirebilecekse ve ehilse cihetlerin tamamı o çocuğa verilir. Eğer o çocuk, söz konusu cihetlerden bazısını almaya ehil olup da diğerlerini almaya ehil değilse o takdirde yalnız ehil olduğu ve hak ettiği cihetler kendisine verilir. Kalan diğer cihetler dışarıdan ehil ve liyakatli olan kimselere tevcih edilir. Vefat eden kişiden kalan cihetler tek kişide toplanması müm-

kün olmayan cihetlerdense ve geride kalan oğlu bu cihetlerin hepsini elde etmeye ehil ve layıkça içinden seçip tercih ettiği cihet kendisine tevcih edilir. Diğer cihetlerse dışarıdan ehil ve liyakatli olan kimselere verilir. Eğer çocuk, babasından kalan cihetlerin bazısını elde etmeye liyakatli bazısını elde etmeye liyakatli değilse, layık olduğu cihet kendisine tevcih edilir. Diğerleri benzer şekilde dışarıdan ehil ve liyakatli olan kimselere verilir.

Madde 4: Tek kişide toplanması mümkün olan birden fazla cihet sahiplerinden birisi, birden fazla büyük evlat bırakarak vefat ettiğinde; büyük evladın tamamı babalarından kalan cihetin hepsini elde etmeye ehil ve layıkça, cihetler bunların arasında kura ile bölüştürülür. Fakat büyük evladın biri boşalan cihetlerden birisini, bir diğeri bir başkasını almaya ehil ve layıkça, büyük evladın her birisine hak ettiği cihet verilir. Diğer taraftan büyük evladın hepsi, babalarından kalan cihetlerden sadece birini elde etmeye ehil ve layık olsa bunların layık olduğu cihet içlerinden en büyük evlada tevcih edilir. Diğer cihetler dışarıdan ehil ve liyakatli olan kimselere verilir. Eğer büyük evladın içinden yalnız biri babalarından kalan cihetin tamamını almaya ehil ve liyakatli olup da diğerleri bu şartları taşımazsa cihetlerin tamamı ehil ve layık olan tek evlada verilir. Büyük evladın içinden yalnız biri babalarından kalan cihetin bir kısmını almaya ehil ve layık olup da diğer kardeşlerinin liyakati bulunmazsa, ehil ve layık olduğu cihet hak edene verilir. Diğer cihetler dışarıdan ehil ve liyakatli olan kimselere tevcih edilir.

Madde 5: Tek kişide toplanması mümkün olmayan birden fazla cihet sahiplerinden birisi, birden fazla büyük evladı geride bırakarak vefat ettiğinde; önceki maddede açıklanan işlemler yerine getirilir. Fakat büyük çocukların içinden yalnızca birisi babalarından kalan cihetlerin tamamını veyahut bazısını elde etmeye ehil ve liyakatli olup da diğerleri konusunda ehil ve liyakatli değilse, o halde kalan cihetlerden tek kişide toplanması mümkün olanlar vefat eden kişinin ehil ve liyakatli oğluna verilir. Bunun dışında kalan cihetler dışarıdan ehil ve liyakatli olan kimselere tevcih edilir.

Madde 6: Hizmetlerinin yerine getirilmesi aynı

3 BOA, A.DVN.MKL 80/25; BOA, A.DVN.MKL 8/7; *Düstur*, 1289: 177-179.

4 Şartlı (meşrutiyet veçhile tasarruf olunan) vakıflar, vakfiyedeki şartlara göre yönetilir. Yönetimi (tevlîyet) ve gözetimi (nezaret) Evkâf Nezâreti'nin dışında birine verilir. Dolayısıyla bu tür vakıflar Evkâf Nezâreti'nin kontrolünden uzaktır (Öztürk, 1983: 104).

5 Mazbut vakıflar, doğrudan doğruya Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti tarafından idare edilmektedir (Ömer Hilmi Efendi, 1307: 9; 1327: 12-15).

6 Mülhak vakıflar, vakfın kendine mahsus mütevellisi tarafından yönetilmekte ve Evkâf-ı Hümâyûn'un gözetiminde bulunmaktadır (Ömer Hilmi Efendi, 1307: 10; 1327: 14-15).

zamana denk gelen veyahut birinin hizmeti diğerinin hizmetinin tam anlamıyla yerine getirilmesine engel olan iki ayrı cihet, tek kişiye tevcih olunmaz.

Madde 7: Hizmeti terk edilmiş ve işlevsiz bırakılmış cihetler kimseye tevcih olunmaz.

Madde 8: Bir cihete ehliyet ve liyakatin tespiti, o cihet müderrislik, hitâbet ve imâmet gibi cihât-ı ilmiyyeden ise imtihan ile yapılır. Eğer cihet kayımlık,⁷ ferrâşlık gibi (cihât-ı bedeniyeden) ise fizikî yeterlilik ve bilirkişilerin (cihete isteginde bulunanı tanıyan kimselerin) görüşü dikkate alınır.

Madde 9: Şartlı cihetlerde, vâkıfın belirlemiş olduğu şartlara ve eskiden beri uygulanagelen usul üzere hareket edilir.

Madde 10: Geride çocuğu olmaksızın veyahut çocuğu olduğu halde ciheti idare edebilecek liyakate sahip bulunmaksızın vefat edenlerin boşaltmış olduğu cihete birden fazla istekli çıktığında; bu cihet istekliler arasından en liyakatlisine tevcih olunur. Şayet istekliler liyakat açısından eşit durumda bulunurlarsa; birinci aşamada vefat edene yakınlığı olan, ikinci aşamada kendisinde başka cihet bulunmayan, üçüncü aşamada fakir halde olan tercih edilir. Dördüncü aşamada ise kura yöntemine başvurulur.

Madde 11: Bir cihet, yeni ortaya çıkar veyahut cihet sahibinin vefatıyla boşalırsa; bu cihet bundan sonra hisselerle ayrılarak birden fazla kişiye tevcih olunmayacaktır.

Madde 12: Şimdiye kadar birden fazla hissese bölünerek tevcih edilen cihetlerden, bir cihetin yarısı, üçte biri ve dörtte biri gibi bir hissesine sahip olan kimse vefat ettiğinde; boşalan hisse diğer hisse sahiplerinden en liyakatli ve güç sahibi olanına verilir. Şayet diğer hisse sahipleri liyakat ve güç bakımından eşit seviyede ise cihet, içlerinden birine kura ile tevcih edilir. Eğer hisse sahipleri içerisinde liyakat ve güç sahibi biri bulunmazsa bu defa vefat edenin evladı olup-olmadığına bakılır. Vefat edenin evladı bulunduğu takdirde, o cihetin diğer hisseleri, hisse sahiplerinin elinden alınarak boşalan hisse ile birlikte bir önceki maddede yer

alan hükme uygun şekilde vefat edenin oğluna verilir. Vefat edenin evladı olmadığı veyahut evladı olup da liyakat sahibi bulunmadığı takdirde, cihet dışarıdan ehil ve liyakatli olan kimselere tevcih edilir.

Madde 13: Bir cihetin bir hissesine sahip olan kimse, kendisinde bulunan hisseyi el çekmek suretiyle yalnız liyakatli ve ehil olan ortağına bırakabilir. Dışarıdan birisi için el çekme söz konusu değildir.

Madde 14: Her çeşit cihetin gerek evlada ve gerek dışarıdan ehil ve liyakatli birine tevcihinde; bundan böyle kendisine cihet verileceklerin askerlik yaşını geçmiş olması gerekmemektedir. Cihet sahipleri hakkında bu defa değiştirilerek padişahın onayına bağlı olarak yayımlanan ve ilan edilen “Kura Kânunnâme-i Hümâyûnu” hükümleri uygulanacaktır.⁸

Madde 15: İşbu nizamnamenin hükümleri ilanı tarihinden itibaren yürürlüğe girecektir.

2. 1290/1873 Tarihli “Tevcihât-ı Cihât Nizam-nâmesi”⁹

Madde 1: Şartlı cihetlerle Dersâdet’te bulunan buhârî,¹⁰ şifâ-i şerîf¹¹ ve dersiye¹² cihetlerinin dışında bütün mazbut ve mülhak vakıflara bağlı olan çeşitli cihet sahiplerinden biri vefat ettiğinin

8 Bu kânunnâmeye göre askerlik yaşı 20-25 arasındaydı. Bu yaşlar arasında bulunan gençler, her kazanın uygun yerinde toplanır ve aralarında kura çekilirdi. Kuraya dâhil olacakların isimleri her sene hazirandan üç ay önce başlatılan çalışmayla belirlenir ve bunların kayıt defterleri oluşturulurdu. Böylece her sene ordunun ihtiyacı kadar kişi bu isimler arasından kura ile belirlenirdi. Ancak cami ve mescitlerin imâmet, hitâbet cihetlerine sahip olanlardan, cihet hizmetini vekili aracılığıyla değil de bizzat kendisi yerine getirenler, tekke şeyhleri kura-dan istisna tutulmaktaydı (*Düstûr-ı Askerî*, 1286: 17-23).

9 *Düstur*, 1290: 500-504; *Tevcihât-ı Cihât Nizam-nâmesi*, 1290.

10 Hadis âlimi Buhârî’nin (ö. 256/870) *el-Câmi’u’s-sahîh* isimli eserini camilerde okumak üzere cihet verilen kimseye buhârîhân denilmektedir (Yediylıdız, 1983: 56).

11 *Şifâ-i Şerîf*, Kâdî İyâz’ın (ö. 544/1149) Peygamber sevgisine ve Hz. Peygamber’in Müslümanlar üzerindeki haklarına dair bilgi veren eseridir. Eserin tam adı *eş-Şifâ bi ta’rîfi hukuki’l-Mustafâ*’dır. Bu eserin okunması ve medreselerde tedris edilmesi bazı vakfiyelerde şart koşulmuştur (Kandemir, 2010: 134-138).

12 Dersîâmlar tarafından cami, medrese gibi yerlerde verilen derslere vakfiyelerde “dersiye” denilmektedir (Akgündüz, 2010: 60-62).

7 Kayyım, vakıf malını gözetmek, koruyup-kollamakla görevlendirilen kimsedir (Berki, 1966: 31).

de; ondan boşalan cihet, o cihetin hizmetini yerine getirmeye liyakatli ve güç sahibi büyük oğluna verilir. Eğer vefat edenin büyük oğlu birden fazla ise içlerinden en liyakatli olanı tercih edilir. Şayet büyük çocuklar liyakat ve güç bakımından eşit seviyede bulunurlarsa bunların içerisinde en büyüğüne cihet tevcih edilir. Büyüklerin cihet hizmetini yürütecek liyakat ve gücü olmadığı takdirde küçük oğluna cihet verilir. Küçük evlat birden fazla olursa içlerinden en büyüğüne cihet tevcih edilir. Vefat eden kişinin, ister büyük olsun isterse küçük, geride evladı olmadığı veyahut yalnız büyük evladı bulunup da o cihetin hizmetini yerine getirmeye liyakati ve gücü bulunmadığı takdirde boşalan cihet dışarıdan ehil ve liyakatli olan kimselere tevcih edilir.

Madde 2: Birden fazla cihete sahip olan kişilerden biri, geride yalnız bir tane küçük oğlunu bırakarak vefat ettiğinde; sahip olduğu cihetler tek kişide toplanması mümkün cihetlerdense bu cihetlerin tamamı ona verilir. Eğer bu cihetler tek kişide toplanması mümkün olmayan cihetlerden ise içinden en faydalısı küçük oğula ve diğeri dışarıdan ehil ve liyakatli olan kimselere tevcih edilir.

Madde 3: Birden fazla cihete sahip olan kişilerden biri, geride birden fazla küçük evlat bırakarak vefat ettiğinde; boşalan cihetler küçük çocuklar arasında kura ile bölüştürülür. Bir kimse geride birden fazla küçük evladını ve bir tane de büyük oğlunu bırakarak vefat ettiğinde; boşalan cihetlerden ehil ve layık olduğu büyük oğluna, diğeri küçük evlada verilir. Şayet vefat edenin büyük oğlu boşalan cihetlerden hiç birine ehil ve liyakatli değilse, cihetlerin tamamı küçük evlada bölüştürülür. Bir tane büyük, bir tane de küçük oğlunu geride bırakarak vefat edenlerden boşalan birden fazla cihet; büyük oğlu liyakat ve güç sahibi olsa bile küçük oğluyla aralarında bölüştürülür. Şayet büyük erkek çocuğun cihet hizmetlerini yerine getirmeye liyakati ve gücü yoksa ve boşalan cihetler tek kişide toplanması mümkün olan cihetlerden ise tamamı küçük erkek çocuğa verilir. Eğer boşalan cihetler tek kişide toplanması mümkün olmayan cihetlerden ise cihetlerin içerisinde en faydalı olanı küçük erkek çocuğa verilir. Diğer cihetler dışarıdan ehil ve liyakatli olan kimselere tevcih edilir.

Madde 4: Birden fazla cihete sahip olan kişilerden biri, geride birden fazla büyük ve küçük evlat bırakarak vefat ettiğinde; büyük evladın hepsi boşalan cihetlerin tamamını elde etmeye layık ise bu cihetler aralarında kura ile bölüştürülür. Eğer büyük evladın birisi boşalan cihetlerden yalnız birini, diğeri boşalan cihetlerden bir başkasını elde etmeye liyakat ve güç sahibi ise herkese layık olduğu cihet verilir. Şöyle iki durum vardır ki, birinci duruma göre büyük evlat arasında bölüştürülen cihetlerden şayet fazla bir cihet kalabilirse; o cihet küçük çocukların en büyüğüne verilir. İkinci duruma göre ise büyük evlat arasında bölüştürülen cihetlerden, birden fazla cihet kalırsa; mevcut cihetler yeterli olduğu derecede küçük çocuklar arasından bölüştürülür. Öte yandan büyük evladın hepsi boşalan cihetlerden yalnız birine ehil ve liyakatli olup diğer cihetler için aynı durum söz konusu değilse; layık olunan cihet büyük çocukların en büyüğüne tevcih olunur. Bunun dışında kalan cihetler küçük çocuklar arasında bölüştürülür. Büyük çocukların içinden yalnız biri babalarından kalan cihetin tamamına veyahut bazısına liyakatli olup da diğeri için liyakat sahibi değilse; boşalan cihetlerden uygun olanları büyük çocuğa, diğeri küçük çocuklara tevcih edilir.

Madde 5: Babasından kendisine cihet kalanlardan birisi vefat ettiğinde; o cihet öncelikle liyakat ve güç sahibi büyük kardeşine verilir. Büyük kardeşi birden fazla olduğu takdirde; içlerinden liyakat sahibi olan kardeşi bu ciheti elde eder. Şayet kardeşleri liyakat ve güç bakımından eşit derecede bulunurlarsa; içlerinden en büyüğüne cihet tevcih edilir. Büyük kardeşi bulunmadığında veyahut büyük kardeşleri bulunup da liyakat sahibi olmadıklarında, cihet küçük kardeşe verilir. Bununla birlikte küçük kardeş sayısı birden fazla olursa içlerinden en büyüğüne cihet tevcih edilir. Eğer bu kişinin ister büyük olsun isterse küçük olsun kardeşi olmadığı veyahut yalnız büyük kardeşi olup da o cihetin hizmetini yerine getirmeye liyakati bulunmadığı durumda, boşta kalan cihet birinci maddenin hükümlerine göre tevcih edilir. Buna göre öncelik hakkı vefat edenin evladına aittir. Vefat edenin evladı yoksa veyahut yalnız büyük evladı olup da liyakatli bulunmazsa dışarıdan ehil ve liyakatli olan kimselere tevcih yapılır. İşbu maddenin hükmü anne-baba bir veyahut baba

bir kardeşler için geçerli olup, anne bir kardeşler için geçerli değildir. Yine bu maddenin hükmü, babasının vefatı sebebiyle boşalmış cihet için değil de başkasının vefatı, cihetten el çekmesi veya cihetin elinden alınması yoluyla kendisine cihet tevcih edildikten sonra vefat edenlerin boşalttığı cihetler için de geçerli değildir. Şayet böyle durumla karşılaşılırsa birinci maddenin hükümleri uygulanır.

Madde 6: Küçük evlada tevcih edilecek cihetler, mutlaka hizmetleri nâib tarafından yerine getirilmek şartıyla verilecektir. Bu gibi durumlarda küçük çocuk yirmi yaşına kadar verilen cihetin hizmetini bizzat kendisi yerine getirme liyakat ve kudretini gösteremezse veyahut küçük yaşta iken vefat ederse anne-baba bir ve baba bir büyük kardeşine cihet tevcih edilir. Anne-baba bir ve baba bir büyük kardeşi liyakatli olmadığı ve anne-baba bir ve baba bir küçük kardeşi bulunmadığı takdirde o cihet, nâib sıfatıyla cihetin hizmetini gören kimseye asaleten tevcih edilir. Şu kadarki, kendisine cihet verilen küçük çocuk, yirmi yaşına kadar müderrislik yeterliliğini elde edemeyeceğinden, eğer bu yaşa ulaştığında ilim elde etmeye/tahsile devam ediyorsa tahsili bitine kadar kendisine uygun bir süre verilecektir.¹³

Madde 7: Hizmetlerinin yerine getirilmesi aynı zamana denk gelen veyahut birinin hizmeti diğerinin hizmetinin tam anlamıyla yerine getirilmesine engel olan iki ayrı cihet, tek kişiye tevcih olunmaz.

Madde 8: Hizmeti terk edilmiş ve işlevsiz bırakılmış cihetler kimseye tevcih olunmaz.

Madde 9: Bir cihete ehliyet ve liyakatin tespiti, o cihet müderrislik, hitâbet ve imâmet gibi cihât-ı ilmiyyeden ise imtihan ile yapılır. Eğer cihet kayımlık, ferrâşlık gibi (cihât-ı bedeniyyeden) ise fizikî yeterlilik ve bilirkişilerin (cihet isteğinde bulunanı tanıyan kimselerin) görüşü dikkate alınır.

Madde 10: Şartlı cihetlerde, vâkıfın belirlemiş olduğu şartlara ve eskiden beri uygulanagelen usul üzere hareket edilir.

Madde 11: Dışarıdan ehil ve liyakatli olan kimse- lere tevcih edilmesi gereken bir cihet boşalıp da bu cihete birden fazla istekli çıktığında; istekliler arasından en liyakatlisine cihet tevcih olunur. Şayet istekliler liyakat açısından eşit durumda bulunurlarsa; birinci aşamada vefat edene yakınlığı olan, ikinci aşamada kendisinde başka cihet bulunmayan, üçüncü aşamada fakir halde olan tercih edilir. Dördüncü aşamada ise kura yöntemine başvurulur.

Madde 12: Bir cihet, yeni ortaya çıkar veyahut cihet sahibinin vefatıyla boşalırsa; bu cihet bundan sonra hisselerle ayrılarak birden fazla kişiye tevcih olunmayacaktır.

Madde 13: Şimdiye kadar birden fazla hisseye bölünerek tevcih edilen cihetlerden, bir cihetin yarısı, üçte biri ve dörtte biri gibi bir hissesine sahip olan kimse vefat ettiğinde; boşalan hisse önceki madde hükümlerine uygun şekilde vefat edenin evladına tevcih olunur. Vefat edenin evladı yoksa veyahut yalnız büyük evladı olup da liyakati bulunmazsa o hisse diğer hisse sahiplerinden en liyakatli ve güç sahibi olanına verilir. Şayet diğer hisse sahipleri liyakat ve güç bakımından eşit seviyede ise cihet içlerinden birine kura ile veyahut mevcut hisselerine dâhil edilmek suretiyle hepsine tevcih edilir. Eğer hisse sahiplerinden liyakat ve güç sahibi biri bulunmazsa hissedarların elinde bulunan hisseler alınır. Böylece gerek boşalan hisse ve gerekse hissedarların elinden alınan hisseler birleştirilerek topluca ehil ve liyakatli olana tevcih edilir. Şayet bu hisselerin geliri yeterli derecede olup da başka türlü tevcih edildiğinde kar ortaya çıkacaksa o halde bahsi geçen hisseler ayrı ayrı ehil ve liyakatli kişilere tevcih edilir.

Madde 14: Bir cihetin bir hissesine sahip olan kimse, kendisinde bulunan hisseyi el çekmek suretiyle yalnız liyakatli ve ehil olan ortağına bırakabilir. Dışarıdan birisi için el çekme söz konusu değildir. Ancak ortakların arasında ehil ve liyakatli birisi bulunmazsa o zaman dışarıdan bu özellikle sahip birisi adına cihetten el çekme söz konusu olabilecektir.

Madde 15: Her çeşit cihetin gerek evlada ve gerek dışarıdan ehil ve liyakatli birine tevcihinde; bundan böyle kendisine cihet verileceklerin

¹³ Nizamnâmenin bundan sonraki maddeleri, bir önceki 1286/1870 tarihli nizamnâmenin altıncı maddesinden itibaren esasa doğrudan etki etmeyen birkaç kelime dışında aynıdır.

askerlik yaşını geçmiş olması gerekmemektedir. Cihet sahipleri hakkında bu defa değiştirilerek padişahın onayına bağlı olarak yayımlanan ve ilan edilen “Kura Kânunnâme-i Hümâyûnu” hükümleri uygulanacaktır.

Madde 16: İşbu nizamnâmenin hükümleri ilanı tarihinden itibaren yürürlüğe girecektir.

3. “10 Safer 1290 Tarihli Tevcih-i Cihât Nizam-nâmesi’ne Müzeyyel Fıkra-i Nizâmiye”¹⁴

Hizmet edeni birden fazla olan ve birinci/evvel, ikinci/sânî oluşlarına bakılarak üstlendikleri görevleri sıralanan/düzenlenen her türlü cihetin tevcihi, ilerleme ve silsile kaidesine uygun olarak gerçekleştirilir. Ancak vakfedenin koşmuş olduğu şartlara göre verilen cihetlerle aşçı ve ekmekebaşılik cihetleri bu kaidenin dışında tutulmuştur.

4. 1290/1873 Tarihli “Tevcihât-ı Cihât ve Mütferriâtı Hakkında Talimât”¹⁵

Dersâdet ve Bilâd-ı Selâse’den, kendine has özel düzenlemesi ve işleyişi olan Haremeyn-i Şerîfeyn’den başka Osmanlı coğrafyasında bulunan vakıflara bağlı olup; cihet sahibinin vefatı, cihetten el çekmesi veya elindeki cihetin alınması, yeni cihet oluşturulması sebebiyle belirli kural- lar çerçevesinde verilecek cihet için bu talimatın ekinde yer alan tarifeye göre harç alınacaktır. Tarifede miktarı belirlenen harcın yalnız dörtte biri Sancak İdare Meclisleri aracılığıyla belirli bir süre için alınıp, diğer örneklere, kural ve kaidesine uygun şekilde mazbatalar hazırlanacaktır. Hazırlanan mazbatalar doğrudan doğruya Evkâf-ı Hümâyûn Hazinesi’ne ulaştırılacak ve hazine tarafından gerekli olan berâtlar hazırlanarak mahalline gönderilecektir. Bundan sonra başlangıçta belirli süre için dörtte biri alınan harcın kalan dörtte üçlük kısmı da tahsil edilip düzenlenen berâtlar sahiplerine verilecektir. Alınan harçlar mazbataların kaydedildiği/yer aldığı defterlerle beraber tutulan cetveller de eklenerek Evkâf-ı Hümâyûn Hazinesi’ne gönderilecektir.

¹⁴ *Düstur*, 1937: 515.

¹⁵ *Düstur*, 1293: 504-509; *Tevcihât-ı Cihât ve Mütferriâtı Hakkında Talimât*, 1290.

Tevcihi sonuca bağlanacak cihât harcının dörtte birinin alınıp sandığa teslim edildiğini gösteren evkâf muhasebecisi ve sandık emini mühürleriyle mühürlenmiş ilmühaber gösterildikten sonra o cihetlerin mazbataları Livâ İdare Meclisi tarafından düzenlenecektir. Örneğinde gösterildiği üzere mazbata metnine, bahsi geçen cihet karşılıksız/hasbî ise karşılıksız olduğu; karşılığı var ise iki senelik geliri toplanıp ikiye bölünerek bir seneliğine karşılık gelen harç miktarının dörtte birinin tarifeye uygun şekilde alınıp sandığa teslim edildiği yazılıp açıkça belirtilecektir. Mazbataların arkasına “mazbata metnlerinde belirtilen şu kadar kuruş dörtte bir harç, sandığa teslim edilmiştir” ibaresi yazılarak söz konusu ibarenin altı evkâf muhasebecisi ve sandık emini tarafından mühürlenenecektir.

Bütün cihetlerin harçlarının livâ merkezinde İdare Meclisi aracılığıyla alınması gerekir. Fakat kazalardan kendilerine cihet tevcih işlemi gerçekleştirecek kimselerden bazıları bizzat livâ merkezine gelemediği ve gelmesine de lüzum görülmediği durumlarda, bu kişilerden alınması gereken harcın dörtte biri, kazaların İdare Meclisi aracılığıyla alınıp cihetler için düzenlenen mazbatalarla birlikte livâ merkezine gönderilecektir. Kazalardan gönderilen harcın dörtte birinin tarifeye uygun olduğu Livâ İdare Meclisi’nden onaylandıktan sonra sandığa teslim ettirilip gerekli olan ilmühaber mahallerine gönderilecektir.

Cihetler için Sancak İdare Meclisleri tarafından düzenlenen mazbatalar Evkâf-ı Hümâyûn Hazinesince Cihât Kalemî’ne, gerek görüldüğünde Vâridât Kalemî’ne ve Mahkeme-i Teftîş’e havale olunarak bunların kural ve kaidesine uygun şekilde düzenlenip-düzenlenmediği incelenir. Kural ve kaidesine uygun düzenlenenlerin berâtları hemen hazırlanarak mahalline gönderilir. Berâtların mahalline ulaşmasının ardından belirli bir süre için dörtte biri alınan harcın kalan kısmı yani dörtte üçü ve berâtin ekinde yazılan kağıt bedeli/varaka bahâsı tahsil edildikten sonra berâtlar sahibine teslim edilecektir.

Berât verilecek kişilerden, kalan harcı ödemekten kaçınan bulunursa, kalan harç bu kişilere verilecek cihetin gelirinden tahsil edilinceye kadar berât kendisine verilmez ve o cihetin geliri evkâf muhasebecileri tarafından kayıt altına alınacaktır.

Cihet sahiplerinden birisinin bizzat kendisi veya vekili, Dersâadet'te bulunup da berâtı düzenlenen cihetin kalan harcını hazineye teslim ederse düzenlenen berât mahalline gönderilmeyerek kendisine verilebilir. Fakat mahallince alınan harcın dörtte birinin gelir/îrâd kaydıyla gerekli işlemlerin gerçekleştirilmesi için hazine tarafından mahalline bilgi verilecektir.

Harcının dörtte biri alınarak mazbataları mahalline gönderilen ve tevcihi gerçekleştirilecek olan cihetlerden bazısı; hazine kaydına, usule, o konuda yapılan düzenlemelere uymamasından ve diğer sebeplerden dolayı hak sahibine değil de başkasına tevcih edilirse veyahut kaydının silinmesi gerekirse mahallince alınan harcın dörtte biri eksiksiz bir şekilde tahsil edilen kişiye geri verilir. Fakat cihet harcının yüzde beşi oranında "kalemiye" adıyla mahkeme memurlarına verilmiş olan akçe geri ödenmeyecektir.

Tevcihi şeyhülislamın işaretleriyle gerçekleşen müderrislik ve meşihat benzeri cihât-ı ilmiyye ile yeniden tevcihi gerçekleştirilecek hitâbetlerden, tevcihi vâkîfın şartlarına ve eskiden beri uygulana gelen usule veyahut şer'î mahkemelere dayanan cihetlerin dışında bütün cihetler için hâkimler ve evkâf muhasebecileri tarafından başkaca ilâm ve tebliğ yazısı hazırlanmasına ihtiyaç yoktur. Hâkimler ve evkâf muhasebecilerinin mühürlerinin bulunduğu Livâ İdare Meclislerinin mazbataları yeterli olacaktır. Yukarıda istisna tutulan cihetler için evkâf muhasebecileri tarafından benzer şekilde tebliğ yazısı hazırlanmayıp yalnız hâkimler tarafından düzenlenen şer'î ilâm Livâ İdare Meclislerince hazırlanacak mazbataya eklenerek hazineye arz edilecektir.

Cihetlerin tevcihine dair kazalardan gönderilen mazbataların bu konudaki kural ve kaidelere uygun olup-olmadığı Livâ İdare Meclisleri tarafından doğrulanacaktır. Bundan sonra mazbatalar livâ merkezinde korunacak ve bunların Livâ İdare Meclisi tarafından onaylanmış örnekleri hazırlanarak Evkâf-ı Hümâyûn Hazinesine gönderilecektir. Tевcihi şer'î ilâma bağlı olan cihetler için kazalardan gelen mazbatalar ile kaza hâkimleri

tarafından düzenlenip gönderilen şer'î ilâmlar livâ merkezinde tutulmayıp Livâ İdare Meclislerince düzenlenen mazbatalara eklenerek hazineye gönderilecektir.

Vilayet merkezi olmayan sancaklarda bulunan cihetler için o sancakların idare meclislerince düzenlenen mazbatalar vilayet merkezine müracaat edilmeksizin doğrudan doğruya Evkâf-ı Hümâyûn Hazinesine gönderilecektir. Fakat çekişmeli bir cihet için iki taraf da vilayet merkezine müracaat ederse o halde Vilayet İdare Meclisi tarafından bu konuda verilen hüküm ve kararı içerecek şekilde düzenlenen mazbata doğruca Evkâf-ı Hümâyûn Hazinesine gönderilmekle beraber mahalline bilgi verilecektir. Yenileme ve kayıptan dolayı hazırlanan berâtlar, vakıf işleriyle alakalı padişah فرمانının çıkarılması, hazinece kaydı bulunmayan eski ve yeni vakfiyelerin Cihât Kalemi'ne kaydı ve hazinede kaydı bulunan vakfiye suretlerinin verilmesi için mahallerince başvuru yapıldığında, cihetler için önceki maddelerde belirlenen işlemler gerçekleştirilecektir.

Cihetlerin Harç Tarifesi

Osmanlı coğrafyasında bulunan bütün cihât için mahallerince alınmakta olan tebliğ ve ilâm; Evkâf-ı Hümâyûn Hazinesince tahsil edilegelen Mahkeme-i Teftiş ve kalem harçlarının tamamı birleştirilerek ve gerektiğinde değişiklikler yapılarak tahsil edilecektir. Bundan böyle ayrıca kağıt bedeli olarak alınması gereken harçların miktarları gelecek maddelerde belirlenmiştir.

İmâmet, hitâbet, meşihat, müderrislik, dersiâmlik, müezzinlik, kayımlık ve devirhânlık¹⁶ cihetleriyle bunlar gibi hizmetleri güçlük/zahmet içeren cihetlerden belirli bir geliri olmayıp da hizmetleri karşılıksız yürütülenlerden veyahut bir senelik geliri elli kuruştan aşağı olanlardan yalnız elli kuruş harç alınacaktır.

16 Devirhân, cuma ve bayram namazlarından önce veya herhangi bir gün öğle namazından önce Kur'ân okumakla görevlendirilen kişidir. Bu okuma şekli, Kur'ân'ı hatmetmek suretiyle sürekli devam ettiği için devirhânlık tabiriyle ifade edilmektedir (Yediyıldız, 1983: 57).

Bahsi geçen cihetlerin vazife maaşı, fodula,¹⁷ arpa, buğday gibi miktarı belirlenmiş ve tayin edilmiş gelirleri; tarla, bağ, bahçe, dükkânlar, diğer akarlar ve meskenler veyahut kirası şarta bağlı evler gibi eklentileri olan yerlerin iki senelik menfaat ve gelirleri hesaplanıp kaç kuruşa ulaşırsa ikiye bölünerek bir seneliğine karşılık gelen miktarın yarısı harç olarak alınacaktır.

Tevliyet,¹⁸ kitâbet, cibâyet,¹⁹ zâviyedârlık,²⁰ çiftlik, mezra ve mâlikâne mutasarrıflığı gibi cihetlerin sahibine ait olan iki senelik menfaat ve kârı, miktarı belirlenmiş ve tayin edilmiş geliri hesaplanıp ne kadara ulaşırsa ikiye bölünerek bir seneliğine karşılık gelen miktarı harç olarak alınacaktır.

Tamamı verilen duâgû²¹ fodusasının her bir çiftinden otuz kuruş ve günlük duâgû görevinin her bir akçesinde, babadan oğula geçmeden dolayı üç kuruş, cihet tasarrufunun bir başkasına geçmesinden dolayı dört kuruş harç alınacaktır.

Çeltik mutasarrıflığının tohumu Maliye Hazinesi tarafından bir bedele/karşılığa bağlanmış ise tayin edilmiş olan bedeline; henüz bedele bağlanmamış ise bedele bağlanmış olanlara kıyaslanarak yüzde elli oranında harç alınacaktır.

Kaybolma sebebiyle yeniden düzenlenerek verilecek cihet berâtları ve padişah buyrukları için tevcihlerinde tahsil edilen harcın dörtte biri alınacaktır.

Yenilenmesi gereken cihet berâtlarında ve padişah buyruklarında şayet cihet karşılıksız ise her-

hangi bir harç alınmayacaktır. Ancak cihetin bir karşılığı varsa cihet sahiplerinden yirmi kuruş harç alınacaktır.

Tekkelerdeki yemekler için pirinç, arpa, buğday ve fodula benzeri ölçüleri belirlenmiş hububatın her bir İstanbul kilesinden²² beş kuruş, fodusanın her bir çiftinden on kuruş harç alınacaktır.

Fakirlere ayrılmış olan sadaka maaşının dışında vâkıfın evladına ve diğer kişilere gerek tevliyet bedeli olarak ve gerekse vâkıfın şartlarına uygun şekilde belirlenmiş ücretin iki aylığına karşılık gelecek miktar harç olarak alınacaktır.

Yeniden düzenlenen vakfiyelerle halen uygulamada olan vakfiyelerin Evkâf Hazinesi'ne kaydı gerçekleştirildiğinde "kaydiyye" harcı olmak üzere yalnız elli kuruş harç alınacaktır.

İlâm ve mazbataları Evkâf-ı Hümâyûn Hazinesi'ne gönderilmiş olan cihetlerle herhangi bir vakfiye hakkında zorunlu bir durum gereği yazıyla bilgi istenirse; mahallinden cevap olarak gönderilecek yazılar için talepte bulunanlardan tekrar harç alınmayacağı gibi "kaydiyye ve kalemiyye" adıyla veya bir başka isimle hiçbir şekilde harç alınmayacaktır.

Bu tarifede yazılı harçlardan başka gerek mahallindeki evkâf muhasebecileriyle şer'î mahkeme hâkimleri tarafından tebliğ ve ilâmdan ve gerekse Evkâf-ı Hümâyûn Hazinesi'nce Mahkeme-i Teftiş ve "aklâm harcı" adıyla ve bir başka isimle cihet sahiplerinden bir akçe dahi alınmayacaktır. Sadece bahsi geçen tarifede miktarı belirlenmiş olan harç alınacak ve bu harçla vakıf sahiplerinin berâtları ve padişah buyrukları düzenlenerek hak sahiplerine teslim edilmek üzere mahallerine gönderilecektir.

Önceki maddelerde açıklandığı üzere hâkimler tarafından ilâm verilmesi gerekli olan cihetlerin harç ilâmı, bu tarifede miktarları belirlenen harçların kapsamında olması sebebiyle maliye hazinesi adına başkaca ilâm harcı alınmayacaktır. Fakat ilâma bağlı olarak kendisine cihet verilen kişiler-

17 Fodula, yassı pide şeklinde yapılan bir çeşit ekmeğın adıdır. İmaretlerde yapılan fodusalar, vakfiyedeki şartlara göre medrese talebelerine, ihtiyaç sahiplerine vs. verilir (Pakalın, 2004: 1/634).

18 Mütevellî, sözlükte "başkasının işini gören, dostluk gösteren, bakımını üstlenen" gibi anlamlara gelmektedir. Terim olarak ise vakıf işlerini idare etmek üzere görevlendirilen kimse için kullanılmaktadır. Bu görev ve yetkiye velâyet, görevlendirme ve tevliyet denilmektedir. Osmanlı uygulamasında mütevellînin yaptığı iş için çoğunlukla tevliyet ifadesi kullanılmıştır (Öztürk, 2006: 217).

19 Cibâyet, vakıf gelirlerinin toplanması demektir. Vakıf gelirlerini toplayan kimseye yani tahsildâra câbî denilmektedir (Berki, 1966: 9).

20 Zâviyedârlar, tekkelerin küçüğü olan zâviyelerin şeyhleridir (Berki, 1966: 60).

21 Duâgû, nikah, mevlit, hatim, hafızlık cemiyeti gibi özel ve genel toplantılarda duâ okuyan kimseye verilen isimdir (Berki, 1966: 13).

22 Kilenin ölçüleri kentten kente değişiklik göstermektedir. İstanbul kilesi hububatın cinsine göre yaklaşık olarak 24-25 kilograma karşılık gelmektedir (İnalçık, 2016: 251).

den, Mahkeme-i Şer'îyye memurlarına verilmek üzere yalnız o cihet için harç tarifesinde alınması gerekli görülen harcın yüzde beşi oranında "kalemiyye" adıyla para alınıp mahkeme memurlarına verilecektir. Mesela harç tarifesine göre yüz kuruş harç alınması gereken bir cihet için beş kuruş "kalemiyye" harcı alınacaktır.

Cihet sahibinin vefatı, cihetten el çekmesi veya elindeki cihetin alınması, yeni cihet oluşturulması sebebiyle tevcihi gerçekleştirilecek cihetlerin bütün harçları tek şekilde tahsil edilecektir.

5. 1301/1883 Tarihli "Dersâdet ve Bilâd-ı Selâse İle Memâlik-i Mahrûsa-i Şâhâne'de Vâkî' Cevâmî' ve Mesâcid ve Hayrât Vesaire Cihâtının Hîn-i Tevcîhâtında ve Husûsât-ı Sâiresinde Mahkeme-i Teftiş'ten Verilecek İlâmât ve Vesâik-i Şer'îyye ve Cihât Kalemi İçin Alınması Lazım Gelen Harç Kararnâmesi"²³

Madde 1: Müderrislik, dersiyeye, dersîâm, vâzilik, kürsü şeyhliği,²⁴ tekke şeyhliği, şeyhülkurrâ,²⁵ imâmet, hitâbet, müezzinlik, buhârî, mahyacı,²⁶ kayımlık, sirâcîlik,²⁷ ferraşlık, bevvâblık²⁸ ve diğer cami ve mescitler dâhilinde olan cihetlerde, cihet sahibinin vefatı, cihetten el çekmesi veya başkasına devretmesi, yeni cihet oluşturulması sebebiyle tevcihi gerçekleştirildiğinde; cihet sahibine ait ücret ve tayin edilen gelirlerin iki aylığı harç olarak alınacaktır. Harç olarak alınan iki aylığın, bir aylığı Mahkeme-i Teftiş'ten verilecek ilâm için, bir aylığı

ise Cihât Kalemi adına hazineye verilecektir. Daha önce açıklandığı üzere tevcihi taşrada gerçekleştirilen cihetlerin, iki aylığı tamamen mahallinde bulunan evkâf muhasebecisi ve müdürleri tarafından harç olarak hazine adına tahsil edilecektir.

Madde 2: Birinci maddede belirtilen cihetlerden hiçbir suretle ücret ve tayin edilen gelir elde etmeden karşılıksız şekilde hizmet edenlere cihet tevcihi edildiğinde; Dersâdet ve Bilâd-ı Selâse'de bulunan hayır kurumlarına bağlı olanlar için Mahkeme-i Teftiş tarafından "kalemiyye" olarak on kuruş, Cihât Kalemi tarafından "berât harcı" olarak yirmi kuruş alınacaktır. Benzer şekilde tevcihi taşrada gerçekleştirilen cihetler için ise evkâf muhasebecisi ve müdürleri tarafından otuz kuruş "berât harcı" alınacaktır.

Madde 3: Tevcihi edilecek her türlü cihet için ücret ve tayin edilen geliri yüz kuruş ve daha az olanlardan on kuruş, yüz kuruştan fazla olanlar için yirmi kuruş, herhangi bir ücret ve tayin edilen geliri bulunmayanlar için ise beş kuruş berât kağıt bedeli alınacaktır.

Madde 4: Tevliyet, zâviyedârlık, cibâyete, kitâbet, mezraadârlık, çiftlik, mâlikâne, çeltik, şartlı mevkuף arazi mutasarrıflığı ve tevliyet konumunda olan nezaret cihetlerinde, cihet sahibinin vefatı, cihetten el çekmesi veya başkasına devretmesi, yeni cihet oluşturulması sebebiyle tevcihi gerçekleştirildiğinde; cihet sahibine ait ücret ve tayin edilen gelirlerin bir seneliği dikkate alınarak dörtte birinden yani yüzde yirmi beşinden fazla olmak üzere harç alınacaktır. Alınan harcın yarısı Mahkeme-i Teftiş'ten verilecek ilâm için ödenecek ve diğer yarısı ise Cihât Kalemi adına hazineye verilecektir. Mahkeme-i Teftiş'ten ilâm verilmeksizin doğrudan doğruya tevcihi olunan cihetlerden, Cihât Kalemi için ve tevcihi taşrada gerçekleştirilen cihetlerden hazine için mahallinde bulunan evkâf muhasebecisi ve müdürleri tarafından gelirin yüzde yirmi beşinden fazla olmamak üzere harç alınacaktır.

Madde 5: Dördüncü maddede belirtilen cihetlerden hiçbir suretle ücret ve tayin edilen gelir elde etmeden karşılıksız şekilde hizmet edenler hak-

²³ *Düstur*, 1302: 124-131; *Tevcîh-i Cihât Nizamnâmesi ve Harç Tarifesi*, 1329/1332: 23-34.

²⁴ Kürsü şeyhleri, Cuma günleri büyük camilerde Cuma namazından sonra cemaate vaaz ederlerdi. Halk arasında bunlara Cuma vâizi de denilirdi (Berki, 1966: 32).

²⁵ Şeyhülkurrâ, kural ve kâidelerine göre kiraat ilmini/Kur'an'ın okunuşunu bilen ve bunu öğreten âlimlere verilen isimdir (Yediyıldız, 1983: 60).

²⁶ Mahyacı, minareler arasına geceleri kandillerle dinî, ahlakî ve sosyal içerikli güzel sözler yazan ve şekiller yapan kimsedir. Mahyalar özellikle Ramazan ayında çift minareli büyük camilerin minareleri arasında yapılırdı (Pakalın, 2004: II/ 387-391)

²⁷ Sirâcî, kandilci ile aynı anlamdadır. Bakımı vakıflar tarafından yapılan kandillerin yakılması ve söndürülmesiyle meşgul olan kişiye kandilci denilmektedir (Yediyıldız, 1983: 57).

²⁸ Bevvab, kapıcı anlamına gelmektedir. Zamanı geldiğinde mektep, hastane gibi yerlerin açılıp-kapanmasını sağlayan, buraların ve buralarda bulunanların gözetimini gerçekleştiren kişidir (Berki, 1966: 9).

kında üçüncü maddede yer alan hüküm uygulanacaktır.

Madde 6: İmâretten verilmekte olan duâgû fodalularının büyük parçalarından her bir çifti boşaldığında yirmi kuruş, babadan oğula geçtiğinde on kuruş; küçük parçaları boşaldığında on kuruş, babadan oğula geçtiğinde beş kuruş harç alınacaktır. Ayrıca büyük parça fodalularının her bir çifti için on kuruş, küçük parça fodalularının her bir çifti için ise beş kuruş kağıt bedeli alınacaktır.

Madde 7: Hâfız-ı kütüblük,²⁹ kütüphane ve medrese bünyesinde olan bütün cihetler ile sebilcilik ve sebil³⁰ bünyesinde olan diğer cihetler ve su yolculuk³¹ cihetleri, türbedârlık ile türbe bünyesinde olan bütün cihetlerin, Dersaâdet ve taşralarda olan şeyh-i imâret³² cihetiyle imâret bünyesinde bulunan diğer cihetlerin tevcihi esnasında; her birinin ücret ve tayin edilen gelirlerinin üç aylığı harç olarak alınacaktır. Alınan harcın bir buçuk aylığı Mahkeme-i Teftiş'ten verilecek ilâm için ödenecek ve diğer bir buçuk aylığı ise Cihât Kalemî adına hazineye verilecektir. Tevcihi taşrada gerçekleştirilen cihetlerden evkâf muhasebecisi ve müdürleri tarafından tamamı hazineye aktarılmak üzere gelirin üç aylığı harç olarak alınacaktır.

Madde 8: Her türlü cihet sahiplerinden biri şer'î bir mazeret dolayısıyla veyahut hac, sıla-i rahim ve diğer sebeplerle bir başka yere giderek belirli süre için bir başkasına vekâlet bıraktığında; Mahkeme-i Teftiş tarafından bırakılan vekâleti gösterir nitelikteki "vekâlet hücceti" için söz konusu mahkeme

tarafından yirmi kuruş harç alınacaktır.³³

Madde 16: Bütün cihetlerde kaybolma, yenileme ve mevcudu muhkem hale getirme sebebiyle verilecek berâtlar için o cihetlerin tevcihi esnasında alınan harçların yarısı tahsil edilecektir. Tahsil edilen harcın yarısı Mahkeme-i Teftiş'ten verilecek ilâm için ve diğer yarısı ise Cihât Kalemî adına hazineye verilecektir. Taşrada tebliğ edilecek berâtlar için söz konusu harcı mahallerinde evkâf muhasebecisi ve müdürleri tahsil edecektir.

Madde 31: Dersaâdet ve taşralarda bulunan hayır kuruluşlarının her türlü cihetinde, boşluk olup da tevcihi silsileye bağlı şekilde gerçekleştirilecek cihetlerden yalnız boş olan cihet için kendi maddesinde belirtilen miktarda harç alınacaktır. Boş olmayıp da silsile halinde doldurulan cihet için ise sadece üçüncü maddede belirtilen kağıt bedeli tahsil edilecektir.

6. 1301/1883 Tarihli "Memâlik-i Şâhânedeki Kâin Cevâmî' ve Hayrât-ı Sâire Cihâtının Hîn-i Tevcîhinde Mahkeme-i Teftiş'ten Verilecek İlâmât İçin Alınması Lazım Gelen Harç Hakkındaki Kararnâme'ye Zeyl Olmak Üzere Kaleme Alınmış Olan Fıkra-i Munzamma"³⁴

Taşralarda bulunan bütün cihât-ı şer'iyyenin (şer'iyye mahkemeleri tarafından verilecek ilâma bağlı cihetler) tevcihi konusunda Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'ne gelen yazılar ilk önce Mahkeme-i Teftiş'e havale olunmaktadır. Burada, gelen yazıların şer'î kaidelere ve vakfiye şartlarına uyup-uymadığı incelenmektedir. Belirtilen esaslara uygunluğu tespit edilen yazılar için söz konusu mahkemeden ilâm düzenlendikten sonra mahallerinde bulunan evkâf memurları tarafından harç kararnâmesine uygun şekilde evkâf hazinesi için peşin alınan ve Dersaâdet'e gönderilen harçların mahkeme kâtiplerine ait olan kısmı önceden olduğu gibi kendilerine verilecektir.

29 Hâfız-ı kütüb, Osmanlı vakıf kütüphanelerinde görevlendirilen kişilere verilen isimdir. Hâfız-ı kütüblerin görevleri çeşitli devirlerde bazı farklılıklar göstermekle birlikte kendilerinden beklenen en temel görev vakfedilen kitapları korumaktır (Erünsal, 1997: 94-98).

30 Sebil, hayır için parasız su dağıtılan, etrafı parmaklıkları ve genellikle kubbe ile örtülü binalar için kullanılan bir ifadedir. Sebilci ise sebillerdeki su dağıtma işiyle meşgul olan kişilere verilen isimdir (Pakalın, 2004: III/135-136).

31 Suyolcu, Osmanlılar'da su bulma ve akıtma işleriyle ilgilenen kimselere verilen unvandır (Martal, 2010: 1-2).

32 Şeyh-i imâret, imâreti idare eden ve misafirleri ağırlayan, fakir ve ihtiyaç sahiplerine ikramda bulunan kişidir (Berki, 1966: 50).

33 Üzerinde durduğumuz bu nizamnâmenin tamamı otuz üç maddedir. Ancak nizamnâmenin bundan sonraki iki maddesinde, cihet tevcih harçlarına dolaylı şekilde temas edilmiştir. Kalan maddeler, şer'î senetler, vakfiyeler, borç hüccetleri gibi diğer konularda alınacak harçlarla alakalıdır. Onun için buradan itibaren sadece yukarıda değindiğimiz iki maddede yer verilecektir.

34 BOA, İ.MMS 86/3701, Lef 2; *Düstur*, 1937: 616.

7. 1331/1913 Tarihli “Tevcih-i Cihât Nizamnâmesi”³⁵

Cihâtın Tarifi ve Türleri

Madde 1: Müderrislik, hitâbet, imâmet, kayımlık, hâfız-ı kütüblük ve mütevellilik gibi vakıf müesseselerindeki hizmetler cihet olarak isimlendirilir.

Madde 2: Cihetler iki kısımdır. Bir kısmı, görevin yerine getirilmesi ilim tahsiline bağlı olan cihetlerdir ki, bunlara “cihât-ı ilmiyye” denilir. Müderrislik, hitâbet, imâmet, hâfız-ı kütüblük, mütevellilik, câbilik gibi... Diğeri yalnız iş/çalışma ve sanatla bağlantılı olup ilim tahsiline ihtiyaç duyulmayan cihetlerdir ki, bunlara “cihât-ı bedeniyye” denilir. Kayımlık, ferrâşlık, türdebârlık gibi...

Madde 3: Gerek ilmî ve gerekse bedenî bütün cihetler ya şartlı (meşrutiyet veçhile) ya da şartsız (bilâ-meşrutiyet) şekilde tevcih edilir.

Madde 4: Hitâbet, imâmet, müderrislik, şeyhlik, kürsü şeyhliği, enbiyâ-i izâm hazretlerinin türbedârlığı, Haremeyn-i Şerîfeyn ve Beytülmağdis hademelîği ile tevliyet ve zâviyedârlık cihetlerine berât-ı âlî³⁶ verilmesiyle sahip olunur. Bunların dışındaki cihât-ı ilmiyye, Evkâf Nezâreti tarafından verilecek bir resmî vesikayla; berâta gerek duyulmayan cihât-ı bedeniyye de aynı şekilde Evkâf Nezâreti veya Nezâret adına yerel Evkâf İdarelerince verilecek vesikalarla geçerlilik kazanır.

Madde 5: Kendine has bir takım şartları olan bir mekânda, yeniden minber koyularak Cuma ve bayram namazları kılınabilmesi için sultanın izni zorunludur. Ancak sultanın izniyle orada namaz kılınmaya başlandıktan sonra hitâbet cihetinde bir boşluk olursa, yeni tayin edilen hitâbet cihetinin berâtı gelinceye kadar mürâsele-i şer’iyye³⁷ ile hitâbet görevi yürütülür.

35 BOA, İ.DUİT 20/53; *Düstur*, 1332: 608-617; *Mecmûa-i Kavânîn-i Cedîde-i Osmâniyeden Tevcih-i Cihât Nizamnâmesi*, 1331; *Tevcih-i Cihât Nizamnâmesi ve Harç Tarifesi*, 1329/1332: 3-22.

36 Berât, Osmanlı devlet teşkilatında bir tayini, bir vazife veya muafiyetin verildiğini gösteren, üzerinde padişahın tuğrası bulunan belgeye verilen isimdir (Kütükoğlu, 1992: 472-473).

37 Mürâsele-i şer’iyye, kadılar tarafından, nâib tayini hakkında yazılan mektuba verilen isimdir (Pakalın, 2004: II/621).

Cihetlerin Tevcih Usulü

Madde 6: Şartlı cihetlerde, ehil olduğu tespit edilen hak sahibine şer’î usule uygun şekilde cihet tevcih edilir.

Madde 7: Gayr-i sahih vakıflara³⁸ ait cihetlerin tevcihinde vâkıfın belirlemiş olduğu şartlara uyumak gerekmez. Bunlar şartsız cihetlerin tevcihi gibi işleme tabi tutulur.

Madde 8: Şartlı olmayan bir cihet tevcih edileceğinde imtihan yapılır. İmtihanda liyakatini en iyi şekilde ispat edenlere cihet tevcih edilir. Ancak babadan kalan postnişinliklerin³⁹ evlada tevcihi için imtihana ihtiyaç duyulmaksızın liyakatin ispatı yeterli olacaktır.

Madde 9: Cihât-ı ilmiyye isteklileri arasında yapılacak imtihan neticesinde eşitlik durumu söz konusu olursa ve bu isimler arasında cihetin önceki sahibinin evladı bulunursa ona öncelik verilecektir.

Madde 10: Bir önceki maddede açıklandığı gibi eşitlik durumu söz konusu olan isimler arasında cihetin önceki sahibinin evladı bulunmazsa; birinci aşamada vefat edene yakınlığı olan, ikinci aşamada kendisinde başka cihet bulunmayan, üçüncü aşamada fakir halde olan tercih edilir. Dördüncü aşamada ise kura yöntemine başvurulur.

Madde 11: Şartlı olmayan cihât-ı ilmiyyeden birine sahip olan kişi vefat ettiğinde, geride büyük evladı bulunmaz veya evladı bulunup da imtihanı kazanamazsa söz konusu cihet küçük oğluna verilir. Ancak çocuk, yarışmada liyakatini ispat eden bir başka kişinin vekâletiyle kendisine verilen ciheti üstlenir. Şayet vefat eden kişinin geride birden fazla küçük çocuğu bulunursa içlerinden yaşça en büyük olana cihet tevcih edilir.

Madde 12: Şartlı olmayan birden fazla cihât-ı ilmiyyeye sahip olan bir kişi büyük ve küçük evladını geride bırakarak vefat ettiğinde, yapılan im-

38 Gayr-i sahih vakıflarda, hazineye ait bir mülkün menfaati yahut tasarruf hakkı veya her ikisi birden hükümdar veya onun yetkilendirdiği kişi tarafından belirli bir gayeye tahsis edilmektedir (Berki, 1966: 27-28).

39 Postnişin, bir dergâhın şeyhlik makamını elde etmiş kişiye verilen isimdir. Böyle birisi için “falan tekkenin postnişini” tanımlaması yapılmaktadır (Şemseddin Sami, 1317: 361).

tihan neticesinde bu kişinin büyük oğullarından her birine bir cihet verilir. Geriye kalan cihet, bir önceki maddeye uygun şekilde vefat edenin küçük oğluna veya küçük çocuklarından yaşça en büyüğüne tevcih edilir. Vefat edenin büyük evladı imtihanında başarılı olamazsa veya kalan cihet birden fazla olursa küçük çocuklara kura yöntemiyle cihetlerin en faydalılarından birer tane verilir. Şayet vefat edenin küçük oğlu bir tane ise söz konusu cihetlerden en faydalısı ona verilir. Geriye kalan cihetler, yapılacak imtihan neticesinde liyakatini ispat eden dışarıdan kişilere tevcih edilir.

Madde 13: Cihât-ı bedeniyyede boşluk meydana geldiğinde, boşalan cihet öncelikle eski sahibinin liyakatini ispat eden oğluna verilir. Eğer vefat edene kişinin birden fazla oğlu bulunursa ve liyakat bakımından da aralarında eşitlik söz konusu olursa boşalan cihet içlerinden en büyüğüne tevcih edilir. Fakat oğlu ehil olmadığı veya küçük yaşta bulunduğu takdirde cihet, dışarıdan ehil ve liyakatli birisine tevcih edilir.

Madde 14: Hizmetlerinin yerine getirilmesi aynı zamana denk gelen yahut aynı şehirde ve farklı zamanlarda olsa bile görev yerleri birbirinden uzak bulunan cihetler tek kişiye tevcih olunmayacaktır.

Madde 15: Vakıf müesseselerinden birinde tek kişide toplanması mümkün olan birden fazla cihât-ı ilmiyye bulunursa ve bunlarda meydana gelecek boşluk sebebiyle yapılan imtihan neticesinde liyakat bakımından adaylar arasında eşitlik söz konusu olursa; eşit durumda bulunan adaylar arasındaki o vakıf müessesesinin cihât-ı ilmiyye sahiplerine onuncu madde hükmü istisna tutularak öncelik verilir.

Madde 16: Bir önceki maddede açıklandığı şekliyle aynı müessesede bulunup da tek kişide toplanması mümkün olan cihât-ı bedeniyyeden birinde boşluk söz konusu olduğunda, o müessesenin cihât-ı bedeniyye sahiplerine öncelik hakkı verilecektir.

Madde 17: Vakıfta bulunan kişiler tarafından birinci/evvel ve ikinci/sânî şeklinde veyahut teker teker tevcihi belirlenen cihetler on beşinci ve on altıncı maddelerdeki hükümlerden istisna tutularak başka başka şahıslara tevcih edilecektir.

Madde 18: Başlı başına bir cihet, yeniden veya hut tasarruf sahibinin vefatıyla boşalırsa bundan sonra hisselerine ayrılarak birden fazla kişiye tevcih olunmayacaktır.

Madde 19: Aslında tek cihet olduğu halde sonradan miras yoluyla veya başka şekillerde hisselerine ayrılan cihetlerin hissedarlarından biri vefat ettiğinde geride ehil ve liyakatli evladı bulunsa bile o kişinin hissesi, hissedarlardan en ehil ve liyakatli olana tevcih edilecektir.

Madde 20: Hisseli olmayan cihetlerden el çekme asla mümkün değildir. Hisseli cihetlerin hissedarları bile ancak ehil ve liyakatli olan ortakları adına el çekmede bulunabilir. Dışarıdan birisi için aynı durum söz konusu değildir.

Madde 21: Küçük yaşta iken vekâlet yoluyla kendilerine cihât-ı ilmiyye tevcih edilmiş olanlar ilim tahsili yolunda bulunmaları şartıyla devirhânlık, cüzhânlık⁴⁰ ve benzeri cihetler için yirmi yaşına kadar; imâmet, hitâbet, müezzinlik cihetleri için yirmi beş yaşına kadar; müderrislik ve tevcihi imtihanla gerçekleştirilen diğer cihetler için otuz yaşına kadar imtihan talebinde bulunacaklardır. On beş yaşına gelip de ilim tahsili yolunda bulunmayanların veya ilim tahsili yolunda bulunup da cihetler için belirtilen yaşları geçtiği halde geçerli bir mazereti olmaksızın imtihana girmeyenlerin veya imtihanında yarıştığı kişilerle eşit derecede liyakatini ortaya koyamayanların elindeki cihetler geri alınacak ve imtihanında başarı gösterenlere verilecektir.

Madde 22: Hizmeti terk edilmiş veya işlevsiz bırakılmış ya da varlığına ihtiyaç kalmamış cihetler kimseye tevcih olunmayacaktır.

Madde 23: Çalışanları birden fazla olan ve birinci/evvel, ikinci/sânî oluşlarına bakılarak üstlendikleri görevleri sıralanan/düzenlenen bir vakıf müessesesindeki cihetlerin tevcihi, ilerleme ve silsile kaidesine uygun olarak gerçekleştirilir. Ancak silsile kaidesi vâkîfın şartına uygun olmadığı takdirde vâkîfın şartına uygun şekilde hareket edilir. Silsile kaidesinin uygulanması için cihet sahibinin yarışma/imtihan ile tayin edilmiş olması gerekir. Aksi halde

⁴⁰ Cüzhân, özellikle namazlardan önce Kur'ân'dan birer cüz okumakla görevlendirilen kişiye verilen isimdir (Pakalın, 2004: 1/318).

o cihet, imtihan ile ehil ve liyakat sahibi olan bir başkasına tevcih edilecektir. İmtihandaki eşitlik durumunda cihet ortağı, dışarıdan olanlara tercih edilecektir.

Madde 24: Vakfiyesi mevcut olan ve uygulanan veya teamülü/öteden beri uygulaması şer'î usullere göre gerçekleştirilen vakıf tevliyetlerinin tevcihinde, vakfiyeye göre ve teamül gereğince işlem yapılacaktır. Vakfiyesi uygulanmayan ve teamülü de şer'î usullere göre gerçekleştirilmeyen vakıfların tevliyetleri kimseye tevcih edilmeyecek ve bu vakıflar Evkâf Nezâreti tarafından idare edilecektir.

Madde 25: Tevliyeti boş bulunan bir vakfın tevliyetinde çekişme ve dava söz konusu olduğunda o vakıf tevliyeti tevcih olununcaya kadar Evkâf Nezâreti tarafından idare edilecektir.

Madde 26: Gerek mazbut gayr-i sahih vakıfların cibâyet ve kitâbetleri ve gerekse mülhak vakıfların şartlı olmayan cibâyet ve kitâbet cihetleri evlada miras yoluyla ve diğer şekillerde kimseye tevcih olunmayacaktır.

İmtihanların Uygulanma Şekilleri ve Ayrıntıları

Madde 27: Cihât-ı ilmiyye imtihanları İstanbul'da Makam-ı Meşihat'ten görevlendirilen iki kişinin katılımıyla Şûrâ-yı Evkâf tarafından yapılacaktır. Taşrada ise kadının başkanlığında belde müftüsü ve o yörenin âlimlerinden üç kişinin katılımıyla oluşan beş kişilik komisyon tarafından evkâf memurunun hazır bulunduğu ortamda gerçekleştirilecektir. Taşradaki imtihan komisyonunda bulunacak âlimler, kadı ile müftü ve evkâf müdürü veya memuru tarafından belirlenecektir.

Madde 28: Müderrislik imtihanı için on satırdan aşağı olmamak üzere *Mutavvel*⁴¹ isimli kitaptan uygun ölçüde metin belirlenecek ve adaylardan Arapça kurallarını uygulayarak bu metni harekeler, tercüme etmeleri ve içeriği hakkında bilgi vermeleri istenecektir. Yine bu metin üzerinden uygun şekilde sarf, nahiv, mantık, meânî, beyan, fıkıh usulü ve kelama ait olmak üzere ikişer soru hazırlanacaktır.

41 Mutavvel, Sekkâkî'nin (ö. 626/1229) *Miftâhu'l-Ulûm*'unun belagatla ilgili bölümü için Hatib el-Kazvî'nin (ö. 739/1338) kaleme aldığı *Telhîsü'l-Miftâh* üzerine Teftazânî (ö. 792/1390) tarafından yazılan şerhtir (Benli, 2005: 20-21).

Madde 29: Müderrislik imtihanı için adaylar arasında eşitlik söz konusu olursa icâzet sahibi olanlar tercih edilecektir.

Madde 30: Postnişînlük imtihanı için Arapça kurallarına göre harekelenmek, tercüme edilmek ve içerik hakkında bilgi verilmek üzere *Halebî*⁴² isimli eserden on satırdan aşağı olmamak şartıyla uygun ölçüde bir metin belirlenecek ve üçü itikada, üçü ibadete, üçü de tasavvufa, tarikat adap ve erkânına ait konulardan dokuz soru sorulacaktır. Eğer postnişînlüğe muhaddislik ve mesnevihânlık gibi cihetler şart koşulmuşsa bu cihetlerle alakalı ilimlerden de ikişer soru ilave olarak yöneltilecektir.

Madde 31: İstanbul'daki postnişînlük cihetleri için imtihanlar Meclis-i Mesâlih-i Talebe âzâsından üç kişinin hazır bulunduğu Meclis-i Meşâyih'te yapılacaktır. Taşradaki postnişînlük imtihanları ise mahallinde bulunan imtihan komisyonları tarafından otuz üçüncü maddeye uygun şekilde gerçekleştirilecektir. Taşrada postnişînlük imtihanını yapacak heyette meşâyihten üç kişi bulundurulur. Eğer mahallinde meşâyih yok ise yapılan bildirim üzerine tasavvufa dair sorular İstanbul'daki imtihan heyeti tarafından hazırlanıp gönderilir ve puanlaması da aynı heyet tarafından yapılır.

Madde 32: Cuma ve pazartesi vaizliği gibi cihetlerin imtihanlarında on satırdan aşağı olmamak üzere *Halebî* isimli eserden uygun ölçüde bir metin belirlenecek ve metin harekelendirilecek, tercüme ettirilecek, ibadetle alakalı fikhî meselelerden ve kalam konularından üçer tane olmak üzere sorular hazırlanacaktır.

Madde 33: İmâmet ve hitâbet imtihanları için beş satırdan aşağı olmamak üzere *Halebî* isimli eserden belirlenecek metin harekelendirilecek ve tercüme ettirilecektir. İbadet ve nikâha dair fikhî meselelerden beş tane, kalam konularından ve tecvitten üçer tane soru hazırlanacaktır. Adaylara bir aşr-ı şerîf⁴³ okutturularak tecvit kurallarına uyup-uymadıkları, okuyuş esnasında ses ve sedasındaki yeterlilikleri ölçülecektir.

42 Bu eser, Osmanlı âlimi İbrahim b. Muhammed b. İbrahim el-Halebî'nin (ö. 956/1549) Hanefî fikhına dair meşhur *Mülteka'l-ebhur* isimli kitabıdır (Has, 2006: 549-552).

43 Aşr-ı şerîf, Kur'ân-ı Kerîm'den on ayet miktarı okunan kısma verilen isimdir (Devellioğlu, 2010: 53).

Madde 34: Müezzinlik imtihanı için müezzinlikle alakalı fikhî konulardan uygun ölçüde sözlü sorular yöneltilenektir. Adaylara bir aşr-ı şerîf okutularak tecvit kurallarına uyup-uymadıkları, okuyuş esnasında ses ve sedasındaki yeterlilikleri ölçülecektir.

Madde 35: Mütevelliler şer'î şartları taşımakla beraber mütevellinin vazifelerinden, yetkilerinden, azil sebeplerinden, vakfiyelerin uygulama tarzlarından, vakıflardan alınmakta olan harç ve vergiler ile muhasebe hakkındaki kurallardan, vakfiye defterlerinin düzenlenmesinden ve kullanımından imtihana tabi tutulmak zorundadır. Mütevellide yer alması vakfiyede şart koşulan kişi liyakatli olmazsa veya yetersiz kalırsa ya da kadın olursa bunların yerine tayin edilecek kaymakamın yukarıda sayılan şartları taşıması gerekir.

Madde 36: Devirhânlık, cüzhânlık ve sûrehânlık⁴⁴ ve benzeri cihetlerin imtihanı müezzinlik imtihanı gibi yapılacaktır.

Madde 37: Devirhânlık, sûrehânlık ve cüzhânlık cihetlerinde hafızlık şart olup; imâmet, hitâbet ve müezzinlik imtihanında eşitlik söz konusu olduğunda adaylardan hafız olanlar tercih edilecektir.

Madde 38: Devirhânlık, cüzhânlık ve sûrehânlık imtihanında hafız olan âmâlar, cevaplandırılması görme yetisine bağlı sorulardan muaf tutulacaktır.

Madde 39: Önceki maddelerde imtihanının nasıl yapılacağı belirtilmeyen kayımlık, muvakkitlik⁴⁵ ve mahyacılık gibi cihetler teamül olduğu üzere liyakatini ispat edenlere tevcih edilecektir.

Madde 40: Yazılı imtihanlarında, imtihan evrakının sağ tarafına yazılı soruları, sol tarafına ise cevapları yazılacaktır. Sorulan Arapça metnin harekesi ve tercümesi ile ayrı ayrı bütün sorular için imtihan komisyon üyelerinden her biri diğer

üyelere göstermeden puanlama yapacak ve verdiği puanı yazıya geçirecektir. Komisyon üyelerinin verdiği puanların ortalamaları, adayın notunu gösterecektir. Adayın notunu, bu nizamnâmede açıklanan tercih sebeplerine göre cihetin kime tevcih edileceğini, imtihanın yapılış şeklini içeren tutanak düzenlenecek ve tutanağın altında her bir komisyon üyesinin mührü veya imzası bulunacaktır.

Madde 41: İmtihan komisyonu tarafından cihet tevcihiyle alakalı verilecek kararlar bu konu için belirlenmiş bir deftere kaydedilecek ve defterin altı imzalanmakla beraber bir de mazbata düzenlenecektir.

Madde 42: Sınav evrakı, gerektiğinde alınıp incelenmek üzere bu konuda düzenlenen mazbata örneğiyle birlikte mahallinde bulunan Evkâf İdaresi tarafından saklanacaktır.

Madde 43: Vilayet ve müstakil sancak merkezlerinde kurulan imtihan komisyonlarının cihât-ı bedeniyye tevcihiyle alakalı verecekleri kararı içeren mazbatalar üzerine Evkâf İdareleri tarafından vesikalar düzenlenip cihet sahiplerine verilecektir. Vilayetlere bağlı olan sancak ve kazalarda aynı şekilde oluşturulacak imtihan komisyonlarının düzenlediği mazbatalar, bağlı buldukları vilayet veya müstakil sancak Evkâf İdaresi'ne gönderilip orada incelenecek ve onay aldıktan sonra düzenlenecek vesikalar cihet sahiplerine verilmek üzere mahalline gönderilecektir.

Madde 44: Cihât-ı ilmiyyeye veya berât-ı âlî tevcihi gerekli olan cihât-ı bedeniyyeye ait mazbatalar Evkâf Nezâreti'ne gönderilecektir.

Madde 45: Evkâf Nezâreti'ne gelen tevcih evrakı için Vakıf Kayıt İdaresi tarafından gerekli olan kayıtlar çıkarıldıktan sonra evrak Şûrâ-yı Evkâf'a havale edilecektir. Burada söz konusu tevcihin kanna, mevzuata, mevcut kayıtlara, vâkıfın şartlarına ve belirlenmiş usule uygunluğu incelenecektir. İnceleme neticesinde gerekli şartları taşıyan evrakın, hitâbet cihetleri için padişahın emri ve diğer cihetler için Evkâf Nezâreti'nin işareti üzerine kayıtları yapılarak gerekli olan berâtlar hazırlanacaktır. Hazırlanan berâtlar cihet sahiplerine verilmek üzere mahalline gönderilecektir.

44 Sûrehân, cami, tekke ve zâviyelerde Kur'ân-ı Kerîm'in ihtiva ettiği yüz on dört sûreden okumakla görevlendirilen kişidir (Berki, 1966: 49).

45 Muvakkit, vakitlerin belirlenmesine yarayan saatlerin bakımı, ayarları ve tamirleriyle ilgilenen kişiyi verilen isimdir. Camilerin sokak üzerinde ve çoğunlukla kapılarının yanında görevlerini yerine getiren muvakkitlerin bulunduğu mekâna muvakkithâne denilmekteydi. Muvakkitlerin aynı zamanda yıldız ve gök bilimlerine hâkim olmaları gerekmekteydi (Pakalın, 2004: 11/587).

Diğer Maddeler

Madde 46: Vazifesi az olan veya karşılıksız yerine getirilen cihetler liyakatli kişiler tarafından talep edilmediğinde, vakfın bulunduğu yerde yaşayan insanların seçtiği ve kadının uygun gördüğü yetkin kişilere cihet tevcih edilecektir. Berâta ihtiyaç duyulan cihetlerin berâti, usulüne uygun şekilde elde edilecektir.

Madde 47: Bir kimse askere alındığında, kendisinde bulunan cihetin hizmetini yerine getirmek için bir vekil tayin edilecektir. Verilen hizmetin karşılığında elde edilen ücretin yarısı vekile ödenecektir. Bunun gibi vekil tayin etmek suretiyle tevcih edilen bir cihette, elde edilen ücretin bölüştürülmesi için cihetin asıl sahibi ile onun vekili arasında belirlenmiş bir karar yoksa ücret iki taraf arasında ikiye bölünecektir.

Madde 48: Cihet sahibi bir kişi, askerde olan oğlunu geride bırakarak vefat ederse; oğlu askerlik süresini tamamlayıncaya kadar vekil tayin edilmek suretiyle cihetin hizmeti yerine getirilecektir. Vefat edenin oğlu askerlik süresini tamamlayıp da terhis olduktan sonra nihayet altı ay içerisinde babasından kalan ciheti istediğini beyan etmelidir. O kişi ciheti istediği takdirde bu nizamnâme hükmüne uygun şekilde liyakatini ispatla yükümlüdür. Aksi takdirde babasından kalan cihet, ehil ve liyakatli olan bir başkasına tevcih edilecektir.

Madde 49: Şartlı olmayan cihetlerin tevcihine, devlet hizmetinde bulunmak/memur olmak engeldir.

Madde 50: Herhangi bir mazereti olmaksızın cihet hizmetini düzenli bir şekilde yerine getirmeyi alışkanlık haline getirenlerin elindeki cihet geri alınır. Bu konuda Evkâf Nezâreti tarafından bir talimatnâme düzenlenecektir.

Madde 51: Cihet sahiplerinden alınmakta olan harç ve kağıt bedeli, tevcihi içeren berâtin veya vesikanın verildiği esnada tahsil edilecektir.

Madde 52: Cinayet veya namus suçuyla mahkûm olup da aleyhlerine verilen hüküm kesinlik kazanmaların ellerindeki cihetler geri alınacaktır. Geri alınan cihetler bu nizamnâmenin hükmüne uygun şekilde bir başkasına tevcih edilecektir. Bu şekilde mahkûm olup da aleyhlerine verilen hü-

kümler kesinlik kazanmamış bulunanlarla diğer suçlardan dolayı mahkûm olanların tutukluluk ve hapis süresince yerlerine vekil tayin edilir. Bu durumda cihetten elde edilen ücretin yarısı cihetin asıl sahibine diğer yarısı ise vekile verilecektir.

Madde 53: Elli ikinci maddede yazılan sebeplerin dışında cihet sahiplerinden birisi, şer'î hükümler gereğince azledilirse konu, mahallinde bulunan evkâf memurları tarafından derinlemesine araştırılır. Araştırma sırasında cihet sahibinin ve gerekli görülen diğer kişilerin ifadelerine başvurulur. Daha sonra azle sebep olan fiilin gerçekleşmesi halinde o mahallin en büyük evkâf memuru tarafından cihet sahibinin hizmetine belirli bir süre için engel olunur. Bu konudaki tahkikat evrakı ilk posta ile İstanbul'a gönderilir. Mesele Şûrâ-yı Evkâf tarafından incelendikten sonra olayın gerçekliği ve yapılan fiilin şer'î hükümlere göre azli gerektirdiği onaylandıktan sonra o kişinin elindeki cihet geri alınır. Alınan cihet nizamnâmenin hükümlerine uygun şekilde bir başkasına tevcih edilir.

Madde 54: Bu nizamnâmenin genel hükümleri cihetlerde açıklık/boşluk meydana geldikçe yerine getirilecek ve uygulanacaktır.

Madde 55: Herhangi bir vakfın mütevellisi vefat ettiğinde veya istifa ettiğinde ya da azledildiğinde terike⁴⁶ hakkındaki hükümlere uygun şekilde evkâf memurlarıyla mahallindeki mahkeme-i şer'iyeye tarafından vakfın hesabı gözden geçirilip deftere kaydedilir. Vakfın işleri ve vakıfta mevcut bulunan şeyler müteveli kaymakamı sıfatıyla evkâf müdürü veya memuruna emanet edilir. Tevliyet, vakfiyedeki şartlara göre hak sahibine tevcih olunduktan sonra evkâf müdürü ve memurları vakıfla ilgili kendilerine emanet edilen şeyleri yeni mütevelliyeye devredeceklerdir.

Madde 56: İstanbul'da ve taşradaki camilerin ve diğer hayır müesseselerinin cihetlerini sınıflandırmak ve düzenlemek için İstanbul, vilayet, livâ ve kazalarda birer komisyon kurulacaktır. Bu komisyonların seçimi ve oluşturulması Evkâf Nezâreti tarafından talimâtla belirlenecektir.

Madde 57: Bu komisyonlar, camilerin ve hayır müesseselerinin vakfiyelerinde yer alan cihet-

⁴⁶ Terike, ölen bir kimsenin bıraktığı mallara verilen isimdir. Kelimenin aslı "terike" olmakla beraber "tereke" şeklindeki kullanımlarla da karşılaşılacaktır (Ahterî, 1293: 173).

leriyle öteden beri tevcih edilegelen cihetlerini inceleyeceklerdir. Bununla birlikte camilerin ve söz konusu hayır müesseselerinin vakfiyelerine, öteden beri yerine getirilen uygulamalarına, büyüklüğüne ve önemine bakarak adı geçen cihet hizmetleriyle devamlı surette meşgul olmak şartıyla görevin kaç kişi tarafından yerine getirileceğini belirleyecek ve cihetleri aralarındaki ilişkilere göre kısımlara ayıracaklardır.

Madde 58: Cihetler, önceki madde gereğince sınıflara ayrılırken şartlı cihetlerin meşrûnun lehlerinden/kendisine şart koşulanlardan ayrılmamasına ve görevin ayrı ayrı kişiler tarafından yerine getirilmesi vâkîfın şartından bulunanların bir kısımda toplanmamasına dikkat edilecektir.

Madde 59: Komisyonlar tarafından cihetlerin sınıflandırmalarını gösterecek şekilde hazırlanan defterler Şûrâ-yı Evkâf'ın incelemesinden ve onayından geçecektir. Daha sonra bu defterlerin asılları Vakıf Kayıt İdaresi tarafından korunacak ve birer örnekleri mahallindeki Evkâf İdaresi'nde bulunmak üzere oraya gönderilecektir.

Madde 60: Cihet tevcih işlemlerinde bu nizamnamenin önceki hükümlerine uyulmakla beraber sınıflandırma neticesinde belirlenecek kısımlardan her biri kademe kademe birer şahsa verilecek; gelecekte cihetlerde oluşacak boşluklarda hiçbir cihet birbirinden ayrılmayarak toptan tek kişiye tevcih edilecektir.

Madde 61: İşbu nizamnâme yayımlandığı tarihten itibaren yürürlüğe girecektir.

Madde 62: İşbu nizamnamenin hükümlerini evkâf nâzırı yürütür.

8. 1337/1919 Tarihli “Dersiâm Efendilere Tevcih Olunacak Cihât Hakkında Nizamnâme”⁴⁷

Madde 1: Eskiden beri Ders Vekâleti tarafından dersiâmlara tevcih olunan tefsir, hadis, dersiye ve va'ziyye gibi cihetler ile kürsü meşâyihî cihetinin tevcihâtı yine eskiden olduğu gibi Meşihat Makamı'nca gerçekleştirilecektir.

Madde 2: Tevcih-i Cihât Nizamnamesi'nin, önceki maddede yazılı kararlarına dair fıkralarının hükmü yürürlükten kaldırılmıştır.

Madde 3: İşbu nizamnâme yayımlandığı tarihten itibaren yürürlüğe girecektir.

Sonuç

XIX. yüzyılın başlarından itibaren Osmanlı devlet teşkilatında köklü değişiklikler yapılmıştır. İdarî, askerî, hukukî vb. birçok alanda yaşanan dönüşüm, vakıf sisteminde de kendisini göstermiştir. Üzerinde durduğumuz konu açısından söyleyecek olursak, özellikle XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı vakıf müessesesinin cihât alanında yapılan mevzuat düzenlemeleriyle, cihet tevcihinin uygulama esasları belirgin hale getirilmiş ve kontrollü bir işleyişe olanak sağlanmıştır. Hangi tür cihetlerin tevcihinde nasıl bir usul takip edileceği, cihetlerin kimlere ne şekilde tevcih edileceği veya tevcih edilemeyeceği, cihet tevcihinde alınacak harçlar ve bütün bu işleyişin sorumlu mercileri gibi konular düzenlemelerde yer almaktadır. Mevzuat düzenlemelerinin hemen tamamında, ehil ve liyakatli kimselere cihetlerin tevcih edilmesi ortak prensip olarak dikkat çekmektedir. Yine düzenlemelerde dikkat çeken bir diğer ortak prensip ise cihetlerin işlevsel kılınması için alınan tedbirlerdir. Kanaatimizce dikkat çeken bu özenli tutumun arka planında, vakıf müessesesinin hem dünyevî hem de uhrevî açıdan insanlara yüklemiş olduğu sorumluluğun etkisi büyüktür.

Cihât alanında yapılan mevzuat düzenlemelerinin dört tanesini nizamnâmeler oluşturmaktadır. 1286/1870 tarihli nizamnâmeyle ardından çıkarılan 1290/1873 tarihli nizamnâme, büyük oranda birbiriyle örtüşmektedir. Şarta bağlı cihetlerin dışındaki mazbut ve mülhak vakıfların cihetlerine sahip olan kişiler vefat ettiğinde boşalan cihet(ler)in çocuklara intikali, cihetlere işlerlik kazandırılması, türlerine göre cihetlerin nasıl tevcih edileceği, vefat edenin geride çocuğu olmazsa boşalan cihet(ler)in kime verileceği, hisseli cihetlerin durumu, cihetten el çekme hali ve cihet verileceklerin askerlik işlemleri her iki nizamnâmede ele alınan konulardır. Bu iki nizamnamenin arasında iki temel fark bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, 1290/1873 tarihli düzenlemeyle küçük çocuğa da cihet tevcih hakkının getirilmesidir. İkincisi ise yine 1290/1873 tarihli nizamnâmeyle Dersâadet'te

47 BOA, İ.DUİT 20/53, Lef 1; *Düstur*, 1928: 177; *Ceride-i İlmiye*, 1337: 1381.

bulunan bir takım cihetlerin önceki düzenlemeden farklı olarak kapsam dışında bırakılmasıdır. Dolayısıyla muhtemeldir ki, ikinci nizamnâmedeki bu iki farklılıkla vefat edenin çocukları arasında meydana gelen ayrımı ortadan kaldırma ve Der-saâdet'te istisna tutulan cihetlere daha etkin bir rol kazandırma amaçlanmıştır.

Kuşkusuz cihât nizamnâmeleri içerisinde en kapsamlı olanı 1331/1913 tarihli düzenlemedir. Bahse konu düzenlemeyle cihâtın tarifi ve türleri, cihetlerin tevcih usulleri ve bu esnada yapılacak imtihanların ayrıntıları gibi konular etraflıca ele alınmıştır. O kadar ki, imtihanlarda hangi cihetlere hangi kipten ne kadar soru sorulacağı ve soruların yöneltileceği alanlar belirtilmiş, imtihanda soruların ve cevapların kağıtta hangi kısma yazılacağı dahi açıklanmıştır. Bu sebeple cihet tevcihinin bütünüyle ilgili bir bakış kazanmak, söz konusu düzenlemeyle imkan dâhilinde bulunmaktadır. Diğer taraftan nizamnâmelerin dördüncüsü ve sonuncusu ise daha özel bir alana yani dersiamlara verilecek cihetlerin prensiplerine hasredilmiştir.

Cihât konusunda 1290/1873 tarihinde yürürlüğe giren talimatla cihet sahiplerinin vefatı, cihetten el çekmesi, elindeki cihetin alınması ve yeni cihet ihdası durumlarında alınacak harçlar tarifeye bağlanmıştır. Bilhassa talimatın ekinde yer alan harç tarifesiyle, harç uygulamasındaki farklılıklar tek kalemde toplanmak istenmiştir. Hatta burada

isimleri zikredilen kurumların ve harç türlerinin dışında hiçbir kurumun hiçbir isimle harç tahsiline asla girişmeyeceği özellikle belirtilmiştir.

1290/1873'te yürürlüğe giren harç düzenlemesinden yaklaşık on yıl sonra 1301/1883 tarihinde ikinci bir harç düzenlemesi/kararnâmesi tanzim edilmiştir. Cami ve mescitlerin, kütüphanelerin, medreselerin, imaretlerin, türbelerin bünyesinde bulunan cihetlerle su yolculuk ve nezaret cihetlerinde vefat, cihetten el çekme, cihetin başkasına devri ve yeni cihet ihdası sebebiyle yaşanan faaliyetlerde Mahkeme-i Teftiş ve Cihât Kalem için alınacak harç miktarları karara bağlanmıştır. Harç konusunda yapılan bu iki düzenlemeden (1290/1873 tarihli talimat ve 1301/1883 tarihli kararnâme) birincisinde, genel anlamda alınacak harçlar düzenlenirken ikincisinde, cihet tevcihinde aktif rol alan Mahkeme-i Teftiş ve Cihât Kalem'i'nin hissesine düşen harçların miktarları tertip edilmiştir.

1290/1873 tarihli nizamnâmeye ve 1301/1883 tarihli kararnâmeye sonradan yapılan birer maddelik zeyillerle birlikte cihât mevzuatı toplamda sekiz düzenlemeyle nihayete ermiştir. Sonuç itibarıyla derlediğimiz ve sadeleştirdiğimiz cihât mevzuatı metinleri, bu konuya ilgi duyan ve bu alanda çalışmak isteyen araştırmacılara salık verecek niteliktedir.

Kaynaklar

1. Arşiv Kaynakları

1.1. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA):

İrade Dosya Usulü (İ.DUİT): 20/53.

İrade Meclis-i Mahsus (İ.MMS): 86/3701.

Sadaret Mukavelenâmeler (A.DVN.MKL): 8/7, 80/25.

2. Basılmış Birincil Kaynaklar

Ahterî, Mustafa b. Şemseddin el-Karahisârî (1293). *Ahterî-i Kebîr*. İstanbul: Dârü't-Tıbâatî'l-Âmire.

Ceride-i İlmiye (1337). "Dersiâm Efendilere Tevcîh Olunacak Cihât Hakkında Nizamnâme". İstanbul: Meşihat-i Celile-i İslâmiyye, cilt 4, sayı 46: s. 1381.

Düstur (1302). "Dersâadet ve Bilâd-ı Selâse İle Memâlik-i Mahrûsa-i Şâhâne'de Vâki' Cevâmi' ve Mesâcid ve Hayrât Vesaire Cihâtının Hîn-i Tevcîhâtında ve Husûsât-ı Sâiresinde Mahkeme-i Teftiş'ten Verilecek İlâmât ve Vesâik-i Şer'iyye ve Cihât Kalemi İçin Alınması Lazım Gelen Harç Kararnâmesi". Dersâadet: Matbaa-i Osmaniye, tertip 2/ Zeyl 4: s. 124-131.

Düstur (1928). "Dersiâm Efendilere Tevcîh Olunacak Cihât Hakkında Nizamnâme". İstanbul: Evkâf Matbaası, tertip 2 cilt 11: s. 177.

Düstur (1937). "Memâlik-i Şâhânedeki Kâin Cevâmi' ve Hayrât-ı Sâire Cihâtının Hîn-i Tevcîhinde Mahkeme-i Teftiş'ten Verilecek İlâmât İçin Alınması Lazım Gelen Harç Hakkındaki Kararnâmeye Zeyl Olmak Üzere Kaleme Alınmış Olan Fıkra-i Munzamma". Ankara: Başvekalet Matbaası, tertip 1, cilt 5: s. 616.

Düstur (1290). "Tevcîhât-ı Cihât Nizamnâmesi". İstanbul: Matbaa-i Âmire, tertip 1, cilt 3: s. 500-504.

Düstur (1293). "Tevcîhât-ı Cihât ve Müteferriâtı Hakkında Talimât". İstanbul: Matbaa-i Âmire, tertip 1, cilt 3: s. 504-509.

Düstur (1289). "Tevcîh-i Cihât Hakkında Nizamnâme". İstanbul: Matbaa-i Âmire, tertip 1, cilt 2: s. 177-179.

Düstur (1332). "Tevcîh-i Cihât Nizamnâmesi". Dersâadet: Matbaa-i Âmire, tertip 2, cilt 5: s. 608-617.

Düstur (1937). "10 Safer 1290 Tarihli Tevcîh-i Cihât Nizamnâmesi'ne Müzeyyel Fıkra-i Nizâmiye". Ankara: Başvekâlet Matbaası, tertip 1, cilt 5: s. 515.

Düstûr-ı Askerî (1286). "Kura Kânunnâme-i Hümâyûnu". İstanbul: Mekteb-i Fünûn-ı Harbiye-i Şâhâne Matbaası, s. 16-53.

Mecmûa-i Kavânîn-i Cedîde-i Osmâniyeden Tevcîh-i Cihât Nizamnâmesi (1331). Dersâadet: Cihan Matbaası.

Ömer Hilmi Efendi (1307). *İthâfü'l-Ahlâf fî Ahkâmi'l-Evkâf*. İstanbul: Matbaa-i Âmire.

Ömer Hilmi Efendi (1327). *İthâfü'l-Ahlâf fî Ahkâmi'l-Evkâf*. trc. Muhammed Kamil el-Gazzî el-Halebî, Halep: Baha Matbaası.

Şemseddin Sami (1317), *Kâmûs-ı Türkî*. nşr. Ahmed Cevdet, Dersâadet: İkdâm Matbaası.

Tevcîhât-ı Cihât Nizamnâmesi (1290). İstanbul: Matbaa-i Âmire.

Tevcîhât-ı Cihât ve Müteferriâtı Hakkında Talimât (1290). İstanbul: Matbaa-i Âmire.

Tevcîh-i Cihât Nizamnâmesi ve Harç Tarifesi (1329/1332). nşr. Hüseyin (Efendi), Dersâadet: Şems Matbaası, s. 3-34.

3. Araştırma ve İnceleme Eserler

- Akgündüz, Murat (2010), *Osmanlı Dersiâmları*. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı.
- Akgündüz, Said Nuri (2017). *Tanzimat Dönemi Osmanlı Ceza Hukuku Uygulaması*. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Aydın, M. Akif (1994). "Düstur". *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, cilt 10, Diyanet Vakfı, İstanbul. s. 48-49.
- Benli, Mehmet Sami (2005). "Miftâhu'l-Ulûm". *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, cilt 30, Diyanet Vakfı, İstanbul. s. 20-21.
- Berki, Ali Himmet (1966). *Vakfa Dair Yazılan Eserlerle Vakfiye ve Benzeri Vesikalarda Geçen İstilah ve Tâbirler*, Ankara: Doğuş Matbaası.
- Develioğlu, Ferit (2010). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Yayına hazırlayan: Aydın Sami Güneçal, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Erünsal, İsmail E. (1997). "Hâfız-ı Kütüb". *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, cilt 15, Diyanet Vakfı, İstanbul. s. 94-98.
- Öztürk, Nazif (1983). *Menşei ve Tarihi Gelişimi Açısından Vakıflar*. Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Öztürk, Nazif (2006). "Mütevelli". *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, cilt 32, Diyanet Vakfı, İstanbul. s. 217-220.
- Has, Şükrü Selim (2006). "Mülteka'l-Ebhur". *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, cilt 31, Diyanet Vakfı, İstanbul. s. 549-552.
- İnalçık, Halil (2016). *Osmanlı İmparatorluğu: Klâsik Çağ (1300-1600)*. çev. Ruşen Sezer, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- İpşirli, Mehmet (1993). "Cihet". *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, cilt 7, Diyanet Vakfı, İstanbul. s. 546-548.
- Kandemir, M. Yaşar (2010). "eş-Şifâ". *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, cilt 39, Diyanet Vakfı, İstanbul. s. 134-138.
- Kütükoğlu, Mübahat S. (1992). "Berat". *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, cilt 5, Diyanet Vakfı, İstanbul. s. 472-473.
- Martal, Abdullah (2010). "Suyolcu". *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, cilt 38, Diyanet Vakfı, İstanbul. s. 1-2.
- Pakalın, Mehmet Zeki (2004). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. cilt 1-3, İstanbul: MEB Yayınları.
- Yediyıldız, Bahaeddin (1983). "Vakıf İstilahları Lügatçesi", *Vakıflar Dergisi*, sayı 27: s. 55-60.

1. 1286/1870 Tarihli "Tevcih-i Cihât Hakkında Nizamnâme" (Düstur, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1289, I/2, s. 177-179.

(توجیه جهات حقنہ نظامنامہ در)

یرنجی مادہ مشروطیت و جهله تصرف اولئان جهتلردن ماعدا بالعموم اوقاف مضبوطہ و ملحقہ بہ مربوط اولان جهات متوعه اصحابندن بری وفات ایلدکده عہدہ سندہ بولئان جهت اول جهتک خدمتی ایفایہ اہلیت و اقتداری مستحق اولان اوغلنہ و اولادی متعدد ایسہ ایچندن اہلیت و اقتداری اولان اوغلنہ و شاید اقتدار و اہلیتہ مساوی متعدد اولاد کباری بولنور ایسہ اکبرینہ توجیہ قنور و اولاد کباری اولوبودہ یالکز اولاد صغاری بولنور ایسہ و یاخود اولاد صغار و کباری و یاخود یالکز اولاد کباری بولنور ایسہ اولاد کبارینک ہیچ برندہ اول جهتک خدمتی ادایہ اہلیت و اقتدار بولنور ایسہ جهت محلولہ اولادک برسنہ توجیہ اولنویوب خارجن اہلیت و اقتداری تبین اولیان برذاتہ توجیہ اولنور ایکنجی مادہ کرک اولاد صغارہ و کرک بالفعول و بالذات ایفای خدمتہ مقدر اولیانلرہ جهت توجیہ اولنویہ جقدر

اوچنجی مادہ جهات متعددیہ متصرف اولنلردن بری کیر برنفر اوغلی ترک ایدرک وفات ایلدکده عہدہ سندہ بولئان جهتلر شخص واحدہ اجتماعی جائز اولان جهتلردن اولدیغی تقدیرده متوفانک اوغلی اول جهتلرک خدمتیرینی ایفایہ اهل و مقدر ایسہ جله سی اکا توجیہ اولنور و اگر جهات مذکورہ دن بعضیسنہ اهل اولوب دیگرلرینہ اہلیتی اولمز ایسہ یالکز اهل و مستحق اولدیغی جهت توجیہ اولنوب دیگر جهتلر خارجدن اهل واریانہ توجیہ قنور و جهات مذکورہ بر شخصدہ اجتماعی جائز اولیان جهتلردن اولدیغی حالده متوفانک اوغلی جهات مذکورہ تک جله سنہ اهل و مستحق ایسہ ایچندن استدیگی و انتخاب و ترجیح ایلدیکی جهت توجیہ اولنوب دیگرلری خارجدن اهل واریانہ توجیہ اولنور و اگر جهات مذکورہ دن بعضیسنہ اہلیتی اولوب دیگرلرینہ اہلیتی اولمز ایسہ یالکز اهل و مستحق اولدیغی جهت توجیہ و دیگرلری کذلک سار اهل واریانہ توجیہ قنور

دودنجی مادہ شخص واحدہ اجتماعی جائز اولان جهات متعدده متصرفلردن بری متعدد اولاد کبارینی ترک ایدرک وفات ایلدکده اولاد کبارک جله سی جهات محلولہ تک جله سنہ اهل و مستحق ایسہ جهات محلولہ

* ۱۷۸ *

اولاد کباره فرعه ایله تفسیم وتوجیه اولنور واولاد کبارک بریسی یالکز
جهات محلوه دن برینه ودیگری آخربنه اهل و مستحق ایسه اولاد کبارک
هر برینه مستحق اولدیغی جهت توجیه قنور واولاد کبارک جله سی
جهات محلوه نیک یالکز برینه اهل و مستحق اولوب دیگر لرینه استحقاقی
اولز ایسه بونلرک مستحق اولدیغی جهت اکبرینه توجیه اولنور دیگر
جهتلسا اهل واریبانه توجیه واولاد کبارک ایچندن یالکز بری جهات
محلوه نیک جله سنه اهل و مستحق اولوب دیگر لرینک اصلا اهلیت واستحقاقی
بولمز ایسه جهات محلوه کاملا اکا توجیه اولنور واولاد کبارک ایچنده
یالکز بری جهات محلوه نیک بعضیسنه اهل و مستحق اولوب دیگر لرینه
اهلیتی بولمز ایسه اهل و مستحق اولدیغی جهت اکا توجیه اولنوب دیگر
جهتله خارجدن اهل واریبانه توجیه قنور
بشجی ماده شخص واحده اجتماعی جاژ اولیان جهات متعدده
متصرفلرندن بری متعدد اولاد کبارینی ترک ایدرک وفات ایلدکده ماده
سابقده بیان اولنان معامله تمامیه اجرا اولنوب فقط اولاد کبارک ایچندن
یالکز بری جهات محلوه نیک جله سنه ویاخود بعضیسنه اهل و مستحق
اولوبه دیگر لرنده اصلا اهلیت واستحقاق بولمز ایسه اولخالده جهات
محلوه دن شخص واحده اجتماعی جاژ اولنوری متوفانک اهل و مستحق اولان
اوغلنه توجیه اولنوب ماعداسی خارجدن اهل واریبانه توجیه اولنور
التبجی ماده خدمت لرینک ادا و ایفاسی بر زمانه تصادف ایلیمان ویاخود
برینک خدمتی دیگرینک خدمتی حقیله ایفایه مانع اولان ایکی جهت
مستقله شخص واحده توجیه اولنور
یدنجی ماده خدمتی متروک و معطل اولان جهتله بر کیمسده توجیه اولنور

سکرتبجی ماده برجهته اهلیت واستحقاق اول جهت مدرسلک وخطابت
وامامت کبی جهات علمیه دن ایسه امتحان ایله واکر قیلق و فراشلق مثللو
جهتله دن ایسه وجودجه اقتدار واریباب و قوف طرفندن اولنان اخبار ایله
تحقق ایدر

طقوزنجی ماده مشروطیت وجهله تصرف اولنان جهتله شرط
واقف و تعامل قدیم هر نوجهله ایسه اولوجهله معامله اولنور

* اوننجی *

* ۱۷۹ *

اوتنجی ماده بلاولد ویاخود نااهل اولان اولادینی ترک ایدرک وفات ایدنلردن محلول اولان جهته متعدد طالبلر ظهور ایلدکده اول جهت بونلرک اگ زیاده اهلیت لوسنه توجیه اولنور و شاید طالبلر اهلیتده مساوی اوورل ایسه برنجی درجهده متوفایه قرابتی اولان وایکنجی درجهده عهده سنده دیکر جهت بولنمیان و اوچنجی درجهده فقر حالی بولنان تر جیح قلتور و دردنجی درجهده قرعه مدار ترجیح اتخاذا ایدیلور اون برنجی ماده برجهت مستقله مجددا ویاخود متصرفنک وقاتیله محلولندن فیابعد حصه له تقسیم ایله اشخاص متعدده به توجیه اولنیمه جقدر

اون ایکنجی ماده شمیدی به قدر حصص متعدده به منقسم اوله برق توجیه اولنش جهتلردن برجهتک نصف و ثلث و ربع کبی بر حصه سنه متصرف اولان کیمسه وفات ایلدکده حصه محلوله حصص سائره اصحابندن اگ زیاده اهلیت و اقتداری اولان کیمسه به و شاید اصحاب حصص اهلیتده مساوی بولنور ایسه قرعه ایله ایچندن برینه توجیه اولنور و اگر حصه دارلرده اصلا اهلیت و اقتدار بولنمز ایسه متوفانک اولادی اولدیغی تقدیرده اول حصه دارلرک عهده لرنده بولنان حصه لر رفع اولنورق حصه محلوله ایله برابر مواد سابقه احکامنه توفیقا متوفانک اوغلنه و متوفانک اولادی اولدیغی و یاخود اولادنده اهلیت بولنمیدیغی صورته خارجدن اهل واریبانه توجیه قلتور

اون اوچنجی ماده برجهتک بر حصه سنه متصرف اولان کیمسه عهده سنده بولنان حصه بی بالکزا اهل واریباب اولان مشترکنه قسرید ایده یلوب خارجدن کیمسه به قسرید ایده میه جقدر

اون دردنجی ماده هر نوع جهاتک کرک اولاده و کرک خارجدن اهل واریبانه اجرای توجیه اتنده بوندن بویله عهده سنه توجیه جهت اولنه جقلرک اسنان عسکریه بی نیجاوز ایتمی لازم کلیوب اصحاب جهات حقهده بوکره تعدیل و باراده سنیه نشر و اعلان قلمش اولان قرعه قانوننامه همایونی احکامی اجرا قلنه جقدر

اون بشنجی ماده اشبو نظامنامه احکامی اعلانی تارینخندن معتبر و مرعی الاجرا اوله جقدر

فی ۸ ذی القعدة سنه ۱۲۸۶

2. 1290/1873 Tarihli "Tevcîhât-ı Cihât Nizamnâmesi" (*Düstur*, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1290, I/3, s. 500-504)

❖ موجنبجه عمل اولنه ❖

(توجبهات جهات نظامنامه سیدر) [*]

برنجی ماده مشروطیت وجهله تصرف اولنان جهتلر ایله درسمعاتنده بولنان بخاری وشفاء شریف ودرسیه جهتلرندن ماعدا بالعموم اوقاف مضبوطه وملتقه یه مربوط اولان جهات متنوعه اصحابندن بری وفات ایلدکده عهده سنده بولنان جهت اول جهتک خدمتی ایفایه اهلیت و اقتداری متحقق اولان کبیر اوغلنه و اولاد کباری متعدد ایسه ایچندن اهلیت و اقتداری اولان اوغلنه و شاید اولاد کباری اقتدار و اهلیتده مساوی بولنور ایسه اکبرینه توجیه قنور و کبیر اولادینک اهلیت و اقتداری بولتدیغی حالده صغیر اوغلنه و اولاد صغاری متعدد اولور ایسه اکبرینه توجیه اولنور و صغیر و کبیر اصلا اولادی اولدیغی و یاخود یالکز اولاد کباری بولنوبده اول جهتک خدمتی ایفایه اهلیت و اقتدارلری بولتدیغی حالده اول جهت خارجدن اهل و اربانه توجیه ایدیلمور

ایکنجی ماده جهات متعدده یه متصرف اولنردن بری یالکز برنفر صغیر اوغلنی ترک ایدرک وفات ایلدکده عهده سنده بولنان جهتلر شخص واحدده اجتماعی جائز اولان جهتلردن اولدیغی حالده جله سی اکا توجیه اولنور و اگر شخص واحدده اجتماعی جائز اولمیان جهتلردن ایسه ایچندن اک فائده لوسی اکا و دیگری خارجدن اهل و اربانه توجیه ایدیلمور

اوچنجی ماده جهات متعدده متصرفلردن بری یالکز متعدد اولان صغارینی ترک ایدرک وفات ایلدکده جهات محلوله بولنور قرعه ایله تقسیم و بشقه و بشقه توجیه اولنور و متعدد اولاد صغاریله برنفر کبیر اوغلنی ترک ایدرک وفات ایلدکده جهات محلوله دن کبیر اوغلنک اهل و مستحق اولدیغی جهت اکا و دیگری اولاد صغارینه و کبیر اوغلنک جهات محلوله دن هیچ برینه اهلیت و استحقاقی یوغیسه جله سی اولاد صغارینه تقسیم و توجیه قنور و برنفر کبیر و برنفر صغیر اوغلنی ترک ایله وفات ایدرک عهده لردن منحل اولان جهات متعدده کبیر اوغلنک اهلیت

[*] عتیق نظام ایکنجی جلدک ۱۷۷ جی صحیفه سنده مندرجدر

(واستحقاقی)

❖ ۵۰۱ ❖

واستحقاق اولدیغی حالده صغیر اوغلی ایله بیلنرلنده مناسی وجهله تقسیم وایکیسنک عهدسینه بشقه بشقه توجیه ایدیلور وکبیر اوغلنک اهلیت واستحقاق اولدیغی تقدیرده جهات محلوله شخص واحده اجتماعی جائز اولان جهتلردن ایسه جله سی وشخص واحده اجتماعی جائز اولمیان جهتلردن ایسه الك زیاده فائده لوسی صغیر اوغلنه توجیه قلوب دیکرلری خارجدن اهل واریبانه توجیه اولنور

دردنجی ماده جهات متعدده متصرفلردن بری متعدد اولان کبار وصغار بنی ترک ایدرک وفات ایلدکده اولاد کبارک جله سی جهات محلوله نك جله سنه اهل و مستحق ایسه جهات محلوله اولاد کباره قرعه ایله تقسیم وتوجیه اولنور واولاد کبارک بریسی یالکز جهات محلوله دن برینه و دیکری آخیرینه اهل و مستحق ایسه اولاد کبارک هر برینه مستحق اولدیغی جهات توجیه قلوب وشو ایکی صورتده اولاد کباره تقسیم اولنان جهات محلوله دن شاید فضله برجهت قاله بیلور ایسه اول جهات اولاد صغارک اکبرینه و متعدد جهات قلوب ایسه کافی اولدیغی مرتبه اولاد صغاره تقسیم وتوجیه اولنور واولاد کبارک جله سی جهات محلوله نك یالکز برینه اهل و مستحق اولوب دیکرلرینه استحقاق اولمز ایسه بونلرک مستحق اولدیغی جهات اکبرینه توجیه اولنوب دیکر جهتلر اولاد صغاره تقسیم وتوجیه واولاد کبارک ایچنده یالکز بری جهات محلوله نك جله سنه ویاخود بعضیسنه اهل و مستحق اولوب دیکرلرینک اصلا اهلیت واستحقاق بولمز ایسه جهات محلوله دن مناسی اکا و دیکرلری اولاد صغاره توجیه ایدیلور

بشنجی ماده پدری محلوله دن عهدسینه جهات توجیه اولنانلردن بری وفات ایلدکده اول جهات اهلیتی متحقق اولان کبیر قرداشنه وکبیر قرداشی متعدد ایسه ایچندن اهلیت و اقتداری اولان قرداشنه وشاید قرداشلری اهلیت و اقتدارده مساوی بولنور ایسه ایچندن اکبرینه توجیه اولنور وکبیر قرداشی اولدیغی ویاخود کبیر قرداشلرینک اهلیت واستحقاق بولندیغی حالده صغیر قرداشنه و صغیر قرداشی متعدد اولور ایسه اکبرینه توجیه قلوب و صغیر وکبیر اصلا قرداشی اولدیغی ویاخود یالکز کبیر قرداشی اولوبده اول جهتلر خدمتینی ایفایه اقتدارلری

❖ ۵۰۲ ❖

بولنديغى حالده جهت محلولة برنجى ماده نك احكامنه تطبيقاً متوفانك اولادينه ومتوفانك اولادى بوغيسه وياخود يالكز اولاد كبارى اولوبده نااهل بولنور ايسه خارجدن اهل واربابنه توجيه اولنور واشبو ماده نك حكيمى لايوبين وياخود لايوب قىرنداشه منحصر اولوب لام قىرنداش حقنده جارى اوله ميه جىي مثلاوپدى محلولندن اوليه رقى آخرك محلولندن وياخود قىرىدىندن ويا رقىندن عهده سىنه جهت توجيه اولندقدنصكره وفات ايدنرك جهات محلوله سى حقنده دىي ماده مذكوره احكامى جارى اوليوب برنجى ماده نك احكامى اجرا قلنه جقدر

التنجى ماده اولاد صغاره توجيه اولنه جق جهات مطلقا طرفلرندن بالنيابه اداى خدمت ايتدىرلك شرطيله توجيه اولندجقدر و بومثلاو اولاد صغار يكرمى ياشنه بالغ اولنجيه قدر عهده سنده بولنان جهتك خدمتى بالنفس ايفايه اقتدار واهليت كىب ايدمهز ايسه وياخود حال صغرنده وفات ايلر ايسه كىبر لايوبين و لايوبين و لايوبين و لايوبين و لايوبين و لايوبين قىرنداشى دىي بولنديغى حالده اول جهت بالنيابه اداى خدمت ايتكده بولنان كىسه يه اصالت صورتيله توجيه اولنور شوقدر كه يكرمى ياشنه قدر مدرسلكه كىب اهليت قابل اوله ميه جىغندن عهده سىنه مدرسلتك جهتى توجيه اولنان اولاد صغار اكر بوسنه واصل اولدقلىرندن طريق تحصيلده بولنورلر ايسه اكمل تحصيل اچون كىندولر يه مهلت مناسبه و بربله جقدر

يدنجى ماده خدمتلىر نك ادا و ايفاسى بر زمانه تصادف ايليان وياخود بر نك خدمتى دىكر نك خدمتى حقيله ايفايه مانع اولان ايكي جهت مستغله شخص واحده توجيه اولنور

سكزنجى ماده خدمتى متروك و معطل اولان جهتلر بر كىسه يه توجيه اولنور طقوزنجى ماده برجهته اهليت واستحقاقى اول جهت مدرسلتك وخطابت وامامت كىي جهات عليه دن ايسه امتحان ايله و اكر قىملىق و فراشلىق مثلاو جهتلردن ايسه وجودجه اقتدار وارباب و قوف طرفندن اولنان اخبار ايله تحقق ايدر

اوننجى ماده مشروطيت و جهله تصرف اولنان جهتلردن شرط واقف و تعامل قديم هر نه و جهله ايسه اولو جهله معامله اولنور اون برنجى ماده خارجدن اهل واربابنه توجيه لازم كلان برجهت (محلوله يه)

❖ ۵۰۳ ❖

محلولة به متعدد طالبلر ظهور ایلدکده اول جهت بونلرک اڭ زیاده اهلینلوسنه توجیه اولنور و شاید طالبلر اهلینده مساوی اولورلر ایسه برنجی درجده متوفایه قرابتی اولان وایکنجی درجده عهده سنده دیکر جهت بولنمیان و اوچنجی درجده فقر حال بولنان ترجیح قلنور و دردنجی درجده قرعه مدار ترجیح اتخاذا ایدیلور

اون وایکنجی ماده برجهت مسقنله مجددأ و یاخود متصرفنک وفاتیلله محلولندن فیابعد حصه لره تقسیم ایله اشخاص متعدده به توجیه اولنیه جقدر

اون اوچنجی ماده شمیدی به قدر حصص متعدده به منقسم اوله رق توجیه اولنمش اولان جهتلردن برجهتک نصف وثلث وربع کبی بر حصه سنه متصرف اولان کیسه وفات ایلدکده حصه محلولة مواد سابقه احکامنه تطبیقاً متوفانک اولادینه توجیه اولنور و متوفانک اولادی یوغیسه و یاخود یالکز اولاد کباری اولوبده نا اهل بولنور ایسه اول حصه حصص سائر اصحابندن اڭ زیاده اهلیت و اقتداری اولان کیسه به و شاید اصحاب حصص اهلیندن مساوی بولنور ایسه قرعه ایله ایچنندن برینه و یاخود حصه لرینه الحاقا جله سنه توجیه اولنور و اگر حصه دارلرده اصلا اهلیت و اقتدار بولنمز ایسه حصه دارلرک عهده لرنده بولنان حصه لر رفع ایله کرک حصه محلولة و کرک رفع اولنان حصص سائر برلشدر یلهرک طو پدن و اهل ار بانه توجیه قلنور و شاید اشبو حصه لرک وارداتی درجه کفایه ده اولوبده بشقه بشقه توجیه منفعت تحققی ایدر ایسه اول حالده حصص مذکور آرو آرو دخی اهل و ار بانه توجیه اولنه بیلور

اون دردنجی ماده بوجهتک بر حصه سنه متصرف اولان کیسه عهده سنده بولنان حصه یی یالکز اهل و ار باب اولان مشترکنه قصرید ایده بیلوب خارجدن کیسه به قصرید ایده میه جقدر و شاید که مشترکلرنده اهل و ار بابی بولنمز ایسه خارجدن اهل و ار بانه قصرید ایده بیله جقدر

اون بشنجی ماده هر نوع جهاتک کرک اولاده و کرک خارجدن اهل و ار بانه اجرای توجیه اتنده بوندن بویه عهده سنه توجیه جهت اولنه جقدرک

❖ ٥٠٤ ❖

اسـنـان عـسـكـريـهـي تـجـاـوز اـيـمـسـي لـازـم كـلـيـوب اـصـحـاب جـهـات حـقـنـده بـو كـره
تـعـدـيل ويا اراده سنیه نشر و اعلان قلنمش اولان قرعه قانوننامه هماونى
احكامى اجرا قلنه جقدر

اون التنجى ماده اشبو نظامنامه احكامى اعلانى تاريخندن معتبر و مرعى
الاجرا اوله جقدر

فى ١٠ صفر سنه ١٢٩٠ و فى ٢٦ مارت سنه ١٢٨٩

3. "10 Safer 1290 Tarihli Tevcîh-i Cihât Nizamnâmesi'ne Müzeyyel Fıkra-i Nizâmiye" (*Düstur*, Ankara: Başvekâlet Matbaası, 1937, I/5, s. 515)

**№: 133 — 10 Safer 1290 tarihli tevcihi cihat nizam-
namesine müzeyyel fıkrâi nizamiye**

28 zılkade 1303, 16 ağustos 1302

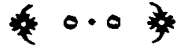
Hademesi müteaddid ve evvel ve sani itibarile zammı vezaif tertibine dahil olan her nevi cihetin tevcihi terakki ve teselsül kaidesine tevfiikan icra olunur. Ancak meşrutiyet veçhile tasarrufu şartı vâkıf iktizasından bulunan cihat ile aşçı ve ekmekçi başılık cihetleri işbu kaideden müstesnadır.

4. 1290/1873 Tarihli "Tevcîhât-ı Cihât ve Müteferriâtı Hakkında Talimât" (*Düster*, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1293, I/3, s. 504-509)

(توجیهات جهات و متفرعاتی حقهده تعلیماتدر)

در سعادت و بلاد ثلثه دن نظامات و معاملات مخصوصه سی اولان حرمین شریفیندن ماعدا ممالک محروسه شاهانه ده کائن اوقاف شریفه به مربوط اولوب محلولدن و یا خود اصحابک قصر یندن و یار فغندن و یا مجدداً بر موجب نظام توجیهی آنها اولنه جق جهات ایچون اشبو تعلیمات ذیلنده مسطور تعرفه ایله مقداری تعدیله تعیین اولنان خرجک یالکز بر ربعی سنجاق اداره مجلسلری معرفتیه موقتاً اخذ واستحصال ونمونه سنه ونظام وقاعده سنه تطبیقاً مضبطه لری بالتنظیم طوغریدن طوغری به خزینه اوقاف همایونه ارسال اولنه جق و خزینه جه اقتضا ایدن براتلری بالتسطیر محله تسبیر اولندوقده موقت صورتیه مقدمار ربعی آلمش اولان خرجک قصور اوچ ربعی دخی آلوب براتلری اصحابنه تسلیم قلنه جقدر والنان خرجلر زیری مضبطه لو مفردات دفتریه برابر جدولره ادخالاً اوقاف همایون خزینه سنه کوندریله جکدر توجیهی آنها اولنه جق جهتلرک ربع خرجی آلوب تسلیم صندوق اولندیغنی متضمن اوقاف محاسبه جیسی و صندوق امینی مهرلریله مهور علم و خبر ابراز اولندوقدن صکره اول جهتلرک مضبطه لری مجلس اداره لوا طرفندن تنظیم اولنه جق ونمونه سنه کوسترلدیکی وجهله مضبطه لر متننده جهات مذکورہ نك حسبی ایسه حسبی اولدیغنی حسبی دکل ایسه ایکی سنه لك وارداتی جمع وتصیف ایله برسنه لکنه اصابت ایدن مقداری بر موجب تعرفه آلمشی لازم کلان خرجک ربعی تسلیم صندوق (ایتدیردیکی)

ایتدیرلدیکی درج وتصریح قلنه جقدر ومضبطه لرك ظهیرینه دخی متن مضبته لرده مرقم شوقدرغروش ربع خرج تسلیم صندوق قلمشدر عباره سی یازبله رق عباره مذکورهنك زیری اوقاف محاسبه جیسی وصندوق امینی مهرلریله مهرلنه جقدر

بالعموم جهاتك خرجلری رأس لواده مجلس اداره معرفتیه اخذ اولنمق لازم كلوب فقط قضا لردن عهدده لرینه جهت توجیبی انها اولنه جق کیسه لردن بعضیلری بالذات رأس لویه كله مدیکی وجلبینه دخی لزوم کورنمدیکی حالده بومثلولردن آنمسی لازم کلان ربع خرج قضا لردن مجالس اداره سی معرفتیه اخذ اولنوب جهات ایچون یاپیلان مضبته لریله برابر رأس لویه کوندریله جقدر وقضا لردن کوندریلان اشبو ربع خرجك مقصداری تعرفه احکامنه توافق ایلدیکی مجلس اداره لوادن تصدیق اولندقدنصکره تسلیم صندوق ایتدیریلوب اقتضا اید علم وخبری محللرینه ارسال قلنه جقدر

جهات ایچون سنجاق مجلس اداره لری طرفندن تنظیم اولنان مضبته لری اوقاف همایون خزینه سنجه جهات قلنه وایجابی حالنده واردات قلنه ومحکمته تفتیشه حواله اولنه رق بونلرك موافق نظام وقیود اولدیغی تصدیق ایلدیکی حالده اقتضا ایدن براتلری همان بالتسطیر محللرینه کوندرلدکده موقت صورتیه مقدمه برربعی النمش اولان خرجك بقیه سی یعنی اوج ربغی وبراتنی ذیلنده مندرج ورقه بهاسی دخی اخذواستحصال اولندقدنصکره اشبو براتلر اصحابنه تسلیم قلنه جقدر

وبونلردن شاید بقیه خرجی ویرمکدن استنکاف ایدن بونورایسه بومثلولرك عهدده لرینه توجیه اولنان جهتك وارداتندن بقیه خرج استیفا اولنجه یه دکین براتی کندوسنه ویرلمیه رك اول جهتك وارداتی اوقاف محاسبه جیلری طرفندن ضبط ایدیه جقدر

اصحاب جهاتندن بری بالذات ویاخود وکیلی درسعادتده بونوبوده براتی تنظیم اولنان جهتك بقیه خرجنی خزینه یه تسلیم ایدرایسه طوغریدن طوغری یه محلنه کوندرلمیه رك کندوسنه ویرلمسی جائز اولوب فقط محلنجه النان ربع خرجك ایراد قیدیه معامله مقتضیه سی اجرا قلمق اوزره خزینه جه محلنه معلومات ویریه جقدر

* 506 *

ربع خرجى النهرق محللرینه مضبطه لرى كوندريلان جهاندن بمضيسنك خزينه قيودينه واصول ونظامنه توافق ايتامسندن واسباب وسائرهدن ناشى عهده سنه توجيہى انہا اولنان كيسه دن صرف نظرله آخره توجيہى ويادخود قيسدينك ترقينى لازم كلور ايسهده محلنجه النان ربع خرج بلا تاخير كاملا صاحبنه رد اولنوب فقط جهت خرجنك يوزده بش نسبتبنده قلیسه ناميله محكمه مأمورلرینه ويرلش اولان اچہ رد اولنميه جقدر

توجيہى با اشارت عليه حضرت فتواپناهى اجرا اولنه كلان مدرسلک ومشيخت مثلو جهات عليه ايله مجدداً توجيہى انہا اولنه جق خطابتردن وتوجيہى شرط واقف وتعامل قديمه مستند وياخود محاکمہ شرعيه يه مبتنى اولان جهتلردن ماعدا بالعموم جهات ايچون حکام وواقف محاسبه جبرى طرفندن بشقه جه اعلام وانہا تحريرينه حاجت اوليوب حکام وواقف محاسبه جيلرينك مهرلرى داخل اولقى اوزره يالکر لوا مجلس اداره لرى مضبطه لرى اکتفا اولنه جقدر وبالاده استثنا اولنان جهتلر ايچون واقف محاسبه جيلرى طرفندن كذلك انہا يازليوب يالکر حکام طرفندن اعلام شرعى تنظيم ومجلس اداره لوانن ياييله جق مضبطه يه مربوطاً خزينه يه تقديم قلنه جقدر

توجيه جهانہ دائر قضا لردن كوندريلان مضبطه لرك نظام وقاعده سنه موافق اولديغى مجلس اداره لوانن تصديق اولندقدن صكره اشبو مضبطه لر رأس لوانه حفظ اولنه رق بونلرك مصدق مجلس اداره لوانن طرفندن نمونه سى وجهله مضبطه لرى تنظيم وخزينه واقف همايونه تقديم قلنه جقدر وتوجيہى اعلام شرعى يه متوقف اولان جهتلر ايچون قضا لردن كلان مضبطه لر ايله قضا لرك حکامى طرفندن ويريلوب كوندريلان اعلامات شرعيه رأس لوانه توقيف ايدليه رك مجلس اداره لوانن مضبطه لرينه مربوطاً خزينه يه كوندريله جقدر

مرکز ولايت اولميان سنجاقلده کائن جهات ايچون اول سنجاقلرك اداره مجلس لردن تنظيم اولنان مضبطه لر مرکز ولايته مراجعت اولنمى سزبن طوغريدن طوغرى يه خزينه واقف همايونه كوندريلوب فقط منازعه لى برجهت ايچون طرفين مرکز ولايته مراجعت ايدرايسه اولخالده مجلس (اداره)

اداره و لايتدن حکم و قراری متضمن تنظيم اولنه جق مضبطه طوغريجه خزينه اوقاف همایونه کوندرملکه برابر محلنه دخي معلومات و یريله جکدر تجديد برات ايله ضایعندن بروات شريفه تسطیری و امور اوقافه متعلق اوامر علیه تصدیری و خزینه جه مقید اولیان عتیق و جدید و قبیله لرك جهات قلنه قیدی و خزینه ده مقید و قبیله صورتلرینك اعطاسی ایچون محللرنجه استندما وقوعنده جهات حقیقده مواد سابقه ايله تعیین اولنسان معاملات تامیله اجرا قلنه جقدر

(خرج جهات تعرفه سیدر)

مالک محروسه شاهاده کائن بالعموم جهات ایچون محللرنجه التقدیه اولان انما و اعلام خزینه اوقاف همایونجه دخي اخذ اولنه کلان محکمه تفتیش و اقلام خرچلرینك جمله سی برلشدیریلرک و تعدیلات مقتضیه اجرا ایدرک بوندن بویه غیراز ورقه بها التمسی لازم کلان خرچلرک مقدارلری مواد آتیه ليله تعیین قلنشدیر

امامت و خطابت و مشیخت و مدرسک و درسعاملق و مؤذنک و قیلق و دور خوانلق جهتلریله بونلره ممائل خدمات شاقه سی اولان جهاتک مخصوصات و وارداتی اولیوبنده خدمتلی حمبی اولدیغی و یاخود برسنه لک و ارداتی اللی غروشدن دون بولندیغی حالده بومثلو جهات ایچون یالکز اللی غروش خرج انه جقدر

جهات مذکورنك معاش و وظیفه و فدیوله و حنطه و شعیر کبی معینات و مخصوصاتی و ترلا و باغ و بیچه و دکاکین و عقارات سائره و سکنا سی و یاخود ایجاری مشروط منازل مثللو مربوطاتی اولدیغی حالده بونلرک ایکی سنه لک منافع و وارداتی بالحساب هر قایج غروشه بالغ اولور ایسه تنصیف اولنهرق برسنه لکنه اصابت ایدن مقدارینك نصفی انه جقدر

تولیت و کتابت و جبایت و زاویه دارلق و چفتلک و مزرعه و مالکانه متصرفلغی مثللو جهتلرک اصحابنه ساند اوله جق ایکی سنه لک منافع و واردات و مخصوصات و معیناتی بالحساب هر نه مقداره بالغ اولور ایسه تنصیف اولنهرق برسنه لکنه اصابت ایدن مقداری انه جقدر

عیناً و یریلان دعا کوی فدیوله سنک بهر چفتندن اوتوز غروش و یومی

❖ ٥٠٨ ❖

دما كوى وظيفه سنك بهر اچمه سنده انتقالنده اويچ و فراغنده درت غروش
خرج الله جقدر

چلتوك متصرفلغتك نخمى مالىه خزينه جليله سندن بدله ربط اولتمش ايسه ده
مخصص اولان بدلنه وهنوز بدله ربط اولتمش ايسه ده بدله ربط اولتمش اولنره
نسبة بوزده اللى غروش خرج الله جقدر

ضايعدن اوله رق اعطاسى انما اولنه جق بروات واوامر عليه ايچون
توجيهرلنده الله كلان خرجك ربعى الله جقدر

وتجديدى لازم كلان بروات واوامر عليه نك حسبي اولنلرندن برشى التيوب
حسبي اولميانلرندن على العموم يكرمى غروش خرج الله جقدر

تكبه طعاميه ليچون تخصيص اولتمش اولان ارز وحنطه وش-مير و فدوله
مثللو معيناتك بهر استانبول كيلندن بش و فدوله نك بهر چفتندن اون غروش
خرج الله جقدر

فقرايه مخصوص صدقه معاشندن ماعدا اولاد واقف وساثره به كرك توليت
بدلى اوله رق و كرك شرط واقفه توفيقاً تخصيص اولنان معاشك ايكي ايلغى
مقدارى خرج الله جقدر

مجدداً تنظيم اولنان و ققيه ليله معمول بها اولان عتيق و ققيه لرك خزينه
اوقافه قيدي انما اولنلر قديه خرجى اولمق اوزره يالكز اللى غروش
الله جقدر

اعلام و مضطهر خزينه اوقاف همايونه كوندرلش اولان جهات
و خصوصات و ققيه نك حسب الايجاب استعلامى لازم كلنلرى بولنور
ايسه محلندن جوابا كوندريله جك معروضات ايچون اصحابندن تكرار
خرج الله ميه جفى مثللو قيديه و قليه ناميله و نام آخرله دخى بركونا اچمه
التميه جقدر

اشبو تعرفده محرر خرجدن ماعدا كرك محلنجه اوقاف محاسبه جيلرله
حكام شرعيه طرفندن بشقه جه انما و اعلام و كرك خزينه اوقاف همايونجه
محكمة تفتيش و اقلام خرجى و نام آخرله جهات اصحابندن براچه التيوب
يالكز تعرفه مذكوره ده مقدارى تعيين اولنان خرج الله رق اشبو خرج ايله
اصحاب اوقافك بروات واوامر عليه سى تنظيم و اصحابنه تسليم اولتمق
اوزره محللرينه ارسال اولنه جقدر

(ماده)

❖ ٥٠٩ ❖

مادهٔ سابقه بیان اولندیغی وجهله حکام طرفندن اعلام ویرلمسی لازم کلان جهتلرک خرج اعلامی اشبو تعرفه ده مقدارلری تعیین قلنان خرجلرک داخلنده اولسیله مالیه خزینه سی حسابنه اوله رق بشقه جه اعلام خرجی النیق ایجاب ایتمیوب فقط محکمه شرعیه مأمورلرینه عائد اولق اوزره عهده سنه بااعلام جهت توجیبی انها اولنان کیسه دن یالکز اول جهت ایچون برموجب تعرفه النمی لازم کلان خرجک نهایت یوزده بش نسبتنده قلیه نامیله بر مبلغ النوب محکمه مأمورلرینه اعطا قلنه جقدر مثلاً تعرفه موجبنجه یوز غروش خرج النمی ایجاب ایدن برجهت ایچون نهایت بش غروش قلیه الله جقدر اصحابنک وفاتیه محلولندن ویاخود قصریدنن ویا رفعدن ویا مجدداً برموجب نظام توجیبی انها اولنان جهتلرک بالعموم خرجلری نسق واحد اوزره الله جقدر

فی ٩ ربیع الاخر سنه ١٢٩٠

5. 1301/1883 Tarihli "Dersâdet ve Bilâd-ı Selâse İle Memâlik-i Mahrûsa-i Şâhâne'de Vâki' Cevâmi' ve Mesâcid ve Hayrât Vesaire Cihâtının Hîn-i Tevcîhâtında ve Husûsât-ı Sâiresinde Mahkeme-i Teftîş'ten Verilecek İlmât ve Vesâik-i Şer'iyye ve Cihât Kalemi İçin Alınması Lazım Gelen Harç Kararnâmesi" (*Düstur*, Dersâdet: Matbaa-i Osmaniye, 1302, I/ Zeyl 4, s. 124-131)

﴿ درسمادت و بلاد ثلثة اناہ ممالک مجروسہ شاہانہدہ واقع جوامع ﴾
﴿ ومساجد و خيرات سائرہ جهاتك حين توجيهاتندہ و خصوصات ﴾
﴿ سائرہ سندہ محکمہ تفتيشدن ويريلہ جاك اعلامات و وثائق شرعيہ ﴾
﴿ و جهات قلمی ايچون النمسی لازمکلان خرج قرارنامہ سيدر ﴾

برنجی ماده مدرسلك و درسبہ و درس عام و واعظلق و شيخ كرمى و نكيہ
مشيختى و شيخ القرا و امامت و خطابت و مؤزناك و بخارى و مہياحى و قيلمق
و سراجيلك و فراشلق و بوابلق و سائر جوامع و مساجد درونندہ اولان جهاتك
محلولدن و ياخود رفع فراغ و تقريردن و يا مجدداً حين توجيهندہ توجيه اولنه حق

جہات قلمی ایچون النسی لازمکلان خرج قرار نامہ سی ۱۲۵

جہات صاحبہ عائد وظیفہ ومعیناتک ایکی ایلغی خرج اولنوب برآیلغی محکمہ تفتیشدن ویریلجک اعلام ایچون و برآیلغی دخی جہات قلمی نامہ خزینہ یه اعطا اولنہ جقدر و سالف البیان جہتلردن طشرہ لردن توجیبی انہا اولنلردند دخی ایکی آیلغی تمام محملاری اوقاف محاسبہ جی و مدیرلری طرفلردن خزینہ ایچون خرج اولہرق استیفا قلنہ جقدر .

ایکنجی مادہ برنجی مادہ محرر جہاتدن برکونہ وظیفہ ومعیناتی اولیہرق حسبی بولنانلرک حین توجیبندہ در سعادت و بلادثلثہ دہ کائن خیراتہ منسوب اولنلر ایچون محکمہ تفتیش طرفندن قلیہ اولہرق اون غروش و جہات قلمی طرفندن دخی خرج برات اولہرق بکرمی غروش استیفا اولنہ جنجی کبی طشرہ لردن توجیبی انہا اولنان جہات ایچون دخی اوقاف محاسبہ جی و مدیرلری طرفلردن اوتوز غروش خرج برات اخذ اولنہ جقدر .

اوپنجی مادہ توجیبہ اولنہ جق ہر زرع جہاتک وظیفہ ومعیناتی یوز غروش و دہا نقصان اولنلردن اون یوز غروشدن زیادہ بولنانلردن بکرمی و حسبی اولنلردن بش غروش برات ورقہ بہاسی النہ جقدر .

در دنجی مادہ تولیت وزوایہ دارلق و جبابت و کتابت و مرزعه دارلق و چفتک و مالکانہ و چلتوک و بروجہ مشروطہ اراضی موقوفہ متصرفلغی و تولیت مقامندہ اولان نظارت جہتلرینک محلولندن و یا خود رفع و یا فراغ و تقریرندن و یا خود مجدداً توجیبندہ جہت صاحبہ عائد وظیفہ ومعیناتک برسندک مقدار و کیتنہ نظراً ربعدن یعنی یوزدہ بکرمی بش غروشدن زیادہ اولماق اوزرہ خرج اولنوب نصفی محکمہ تفتیشدن ویریلجک اعلام ایچون و نصف دیکری دخی جہات قلمی نامہ خزینہ یه اعطا قلنہ جقدر و محکمہ تفتیشدن اعلام اولتقسزین طوغریدن طوغری یه توجیبہ اولنان جہاتدن قلم مذکور ایچون طشرہ لردن توجیبی انہا اولنلردن خزینہ ایچون محملارندہ اوقاف محاسبہ جی و مدیرلری طرفلردن کذلک یوزدہ بکرمی بش غروشدن زیادہ اولماق اوزرہ خرج استیفا اولنہ جقدر .

بشنجی ماده در دنجی ماده ده محرر جهاتك بر لونه وظیفه و معیناتی اولیوب حسبی اولنری حقنده اوچنجی ماده حکمنه تطبیقا معامله اولنه جقدر .

التنجی ماده عمارات عامرهدن ویرلکسده اولان دعا کوی فدوله لرندن بیوک قطعه لرینک بهرچفتنک فراغنده یکریمی انتسالنده اون و کوچک قطعه لرینک فراغنده اون انتسالنده بش غروش خرچ و بیوک قطعه فدوله لرك بهرچفتی ایچون اون و کوچک قطعه لرینک بهرچفتی ایچوندخی بش غروش ورقه بهایی النور .

یدنجی ماده حافظ کتبلک و کتبخانه و مدرسه درونلرنده اولان بالجمله جهات و صیبلجیلک و سبیل دروننده اولان سائر جهات و صویولجیلق جهتلری و تر به دارلق ایله تر به دروننده اولان بالجمله جهاتک در سعادت و طشره لرده اولان شیخ عمارت جهتیله عمارات دروننده اولان سائر جهاتک حین توجیهنده هر برینک وظیفه و معیناتک اوچ آیلغی خرچ النوب بر بیق آیلغی محکمه تفتیشدن و یر یله جک اعلام ایچون و بر بیق آیلغی دخی جهات قلمی نامنه خزینه به اعطا اولنه جقدر و طشره لردن توجیهی انها اولسانلرك دخی اوج آیلغی تماماً اوقاف محاسبه چی و مدیرلری طرفلرندن خزینه ایچون خرچ النه جقدر .

سکرنجی ماده هر نوع جهات اصبانندن بری معذرت شرعیه و یا خود حج و صلاه و سائر صورته دیار آخره عن یتهمه بی مدت معلومه طرفنده آخرینی توکیل ایلدکده محکمه تفتیش معرفتیه و کالتی بالتمسجیل و یر یله جک و کالت حینی ایچون محکمه مزبوره طرفندن یکریمی غروش خرچ النه جقدر .

اونالتنجی ماده بالعموم جهات ایچون نمایندن و مجددأ و استحکاماً و یر یله جک براتلر ایچون او جهتلرك حین توجیهنده الکان خرچلرك نصفی خرچ النوب یاریسی محکمه تفتیشدن و یر یله جک اعلام ایچون و یاریسی دخی جهات قلمی نامنه خزینه به اعطا قلنه جق و طشره لردن انها اولنه جقدر ایچون النه جق نصف خرچ تماماً محللرنده اوقاف محاسبه چی و مدیرلری طرفندن اخذ اولنه جقدر .

او تونز برنجی ماده درس سعادت و طشره لر ده کائن خیرات شریفه نکه هر نوع جهاتندن منحل اولوب تسلسلا توجیهی لازم کلان جهتلردن یالکر منحل اولان جهت ایچون ماده مخصوصه سنده مجرر مقدار خرج آلتوب سلسله سی اجرا قلنانلردن اوچنجی ماده ده کوسه ترلیدیکی اوزره یالکز ورقه بها اخذیابه اکتفا اولنه جقدر .

6. 1301/1883 Tarihli "Memâlik-i Şâhânedede Kâin Cevâmi' ve Hayrât-ı Sâire Cihâtının Hîn-i Tevcihinde Mahkeme-i Teftiş'ten Verilecek İlâmât İçin Alınması Lazım Gelen Harç Hakkındaki Kararnâmeye Zeyl Olmak Üzere Kaleme Alınmış Olan Fıkra-i Munzamma" (*Düstur*, Ankara: Başvekâlet Matbaası, 1937, I/5, s. 616)

№: 169 — Memaliki şahanede kâin cevami ve hayratı saire cihatının hîni tevcihinde mahkemei teftişten verilecek ilâmat için alınması lâzım gelen harç hakkındaki kararnameye zeyl olmak üzere kaleme alınmış olan fıkrai munzamma

Taşralarda kâin bilcümle cihâtı şer'îye tevcihine dair Evkaf Hûmayun Nezaretine tevarüd eden muharrerat evvel emirde mahkemei teftişe havale olunup usulü şer'îye ve şurutu vakfiyesine tevafuk ettiği halde mahkemei mezkûreden badelilâm mahalleri Evkaf memurları canibinden işbu kararnâmeye tatbikan hazinei evkaf için berveçhi peşin istifa ve Derseadete irsal olunan harcların mahkeme ketebesine aid olan hissesi kemafis-sabık kendilerine ita olunacaktır.

12 muharrem 1304 ve 29 eylül 1302

7. 1331/1913 Tarihli "Tevcîh-i Cihât Nizamnâmesi" (*Düstur, Dersaâdet: Matbaa-i Âmire, 1332, II/5, s. 608-617*)

نومرو ۲۴۴ — توجیه جهات نظامنامه سی

۲ رمضان ۱۳۳۱ ۲۳ تموز ۱۳۲۹

{تقویم وقایع ایله نشر واعلامی : ۱۲ رمضان ۱۳۳۱ ۲ اغستوس ۱۳۲۹ - نومرو ۱۵۵۳ }

جهاتك تعريف و انواعی

ماده : ۱ مدرسلاك ، خطابت ، امامت ، قیملق ، حافظ كتبلك ، متوليك كبی مؤسسات و قفیه خدماتنه جهت اطلاق اولنور .

ماده : ۲ جهات ایکی قسمدر . بر قسمی وظیفه سنك ایفاسی تحصیل علمه متوقف بولنان جهاتدرکه بونلره جهات علمیه دینیلور مدرسلك ، خطابت ، امامت ، حافظ كتبلك ، متوليك ، جابيلك كبی ؛ دیکری یالکنز عمل و صنعته تعلق ایدوب تحصیل علمه احتیاج کورلیان جهاتدرکه بونلره جهات بدنیه اطلاق اولنور قیملق ، فراشلق ، زبهدارلق كبی .

ماده : ۳ کرك علمی و کرك بدنی بالعموم جهات یا مشروطیت وجه ایله ویابلا مشروطیت توجیه و تصرف اولنور .

ماده : ۴ خطابت و امامت و مدرسلك و مشیخت و کرسی شیخلكی و انبیای عظام حضراتنك تربهدارلقی و حرمین شریفین و بیت المقدس خدمه لکی ایله تولیت و زاویه دارلق جهتلری برات عالی ایله و ماعدا جهات علمیه اوقاف نظارتتجه و یریه جك بر وثیقہ رسمیه ایله و براته محتاج اولیان جهات بدنیه دخی كذلك اوقاف نظارتتجه و یا نظارت نامنه محلی اوقاف اداره لرنجه و یریه جك و نائق ایله تصرف اولنور .

ماده : ۵ شرائط مخصوصه بی جامع اولان بر محله مجدداً منبر وضعیله اقامه صلاة جمعه و عیدین ایچون اذن سلطانی شرطدر . انجق اذن سلطانی صدوریه اقامه صلاته ابتدار ایدلکدن صکره جهت خطابتك انحالنده تعیین اولنه جق خطیب برات عالینك و صولنه قدر مراسله شرعیه ایله اجرای خطابت ایده بیلور .

8. 1337/1919 Tarihli "Dersiâm Efendilere Tevcih Olunacak Cihât Hakkında Nizamnâme" (Düstur, İstanbul: Evkaf Matbaası, 1928, II/11, s. 177)

— ٦٠٩ —

برنجی فصل

جهاتك اصول توجیهی

ماده : ٦ مشروطه اولان جهات اهلیتی تحقق ایدن مشروط لهنه اصول شرعی سینه توفیقاً توجیه اولنور .

ماده : ٧ اوقاف غیر صحیحیه عائد جهاتك توجیهنده شرط واقفه رعایت لازم اولیوب غیر مشروطه جهات کبی توجیه اولنور .

ماده : ٨ مشروطیت وجه ایله تصرف اولنمان برجهتک توجیهی لازم کلدکده مسابقه امتحانی بالاجراک زیاده اثبات اهلیت ایدنلره توجیه ایدیله جکدر. انجق بابادن قالان پوست نشینلکلرک اولاده توجیهی ایچون بالامتحان اثبات اهلیت کافیدر .

ماده : ٩ جهات علمیه طالینی میاننده اجرا قلنه جق مسابقه امتحاننده اهلیتده مساوی اولانلر ظهور ایدر وبونلر آره سنده متصرف سابقک اولادی دخی بولنورسه ترجیح اولنه جقدر .

ماده : ١٠ ماده سابقهده بیان اولنان اهلیت متساویه اربابی میاننده متصرف سابقک اولادی بولنمازسه برنجی درجهده متوفایه قرابتی اولان، ایکنجی درجهده عهدده سنده دیگرجهت بولنمان، اوچنجی درجهده فقرحالی بولنان ترجیح قلنور، دردنجی درجهده قرعه مدار ترجیح اتخاذا ایدیلور .

ماده : ١١ بلا مشروطیت تصرف اولنان جهات علمیه دن برینه تصرف ایدن کیمسه نک وفاتنده کبیر اولادی بولنماز ویا امتحاننده قزانا مازسه جهت مذکورده صغیر اوغلی بولندینی حالده بالمسابقه اثبات اهلیت ایدن شخص آخر نیابتیله صغیر مذکورده وصغیر اولادی متعدد ایسه سنأ اکبرینه توجیه اولنور .

ماده : ١٢ تصرفی مشروطیت وجه ایله اولیمان متعدد جهات علمیه نک تصرفی کبیر وصغیر اولادینی ترک ایدرک وفات ایلدکده جهات مذکورده دن کبیر اوغللرینک بالمسابقه استحصال ایدمبیله جکلری بررعدندن ماعدا قاله جق جهت ماده سابقهده توفیقاً صغیر اوغلنه ویا اولاد صفارینک سنأ اکبرینه توجیه ایدیلور . اولاد کباری مسابقهده قزانه ماز ویا فضله قالان جهت متعدد اولور ایسه اولاد صفارینه اک فائده لیلرندن برر

دستور « ترتیب ثانی » جلد ٥ : قومه : ٣٩

عددی قرعه ایله تقسیم اولنور و صغیر اوغلی بردانه ایسه جهات مذکورده دن الك فائده لیبسی آکا ویریلهرک دیکرلری خارحدن بالمسابقه اثبات اهلیت ایدنلره توجیه قنور .

ماده : ۱۳ جهات بدنیه نك انحلالنده متصرف سابقك اهلیتی تحقواقیدن اوغلنه و اوغلی متعدد اولور و اهلیتده مساوی بولنورلرسه اکبرینه و اوغلی اهل اولمדיنی و یا صغیر بولمدينی تقدیرده خارجدن اهل و اربابنه توجیه ایدیه جکدر .

ماده : ۱۴ خدماتنك اداسی عین زمانه مصادف اولان یا خود عین شهر داخلنده و مختلف زمانلرده اولسه بیله محل ایفالیری یکدیگرندن بعید بولنان جهات شخص واحد توجیه اولنمه جقدر .

ماده : ۱۵ مؤسسات و قفیه دن برنده شخص واحدده جمعی جائز اولان متعدد جهات علمیه اولور و بونلرک انحلاللرنده اجرا قلنه جق مسابقه امتحانی نتیجه سنده اهلیت اعتباریله مساوی اولدقلری تین ایدیه جکار میاننده او مؤسسۀ و قفیه نك جهات علمیه سی اربابی دخی بولنورسه اونجی ماده حکمندن استثناء خارجدن اولان طالینه قارشى ترجیح اولنه جقدر .

ماده : ۱۶ ماده سابقه ده بیان اولمدينی اوزره عین مؤسسده بولنوب شخص واحدده جمعی جائز اولان جهات بدنی جهاتدن اولمدينی تقدیرده او مؤسسۀ نك جهات بدنیه سی اربابنك اهل اولانلری خارجدن اولان طالینه قارشى ترجیح ایدیه جکلردر .

ماده : ۱۷ واقفینجه اول و ثانی کبی درجات ایله و یا خود علی الانفراد توجیهی تعیین اولنان جهات اون بشنجی و اون آلتنجی ماده لر حکمندن استثناء بشقه بشقه شخصلره توجیه ایدیه جکدر .

ماده : ۱۸ بر جهت مستقله مجدداً و یا خود متصرفنك و فاتیله محلولندن بعدما حصه لره تقسیم ایله اشخاص متعدده یه توجیه اولنمه جقدر .

ماده : ۱۹ اصلنده جهت واحد اولمدينی حالده بالا آخره ارث و یا سائر طریقیله حصص عدیده یه آیرلمش اولان جهاتك حصه دارلرندن برینك وفاتنده اهلیتلی اولادی بولنسه بیله حصه سی حصه دارلردن الك زیاده اهل اولانه علاوه توجیه ایدیه جکدر .

ماده : ۲۰ حصه لی اولمیان جهاتك قصریدی اصلا جائز دکدر. حصه لی جهاتك

-- ٦١١ --

حصه دارلری دخی انجق اهل وارباب اولان شریکلرینه قصرید ایدیه بیلوب آخره قصرید ایدیه مز .

ماده : ٢١ صغیر ایکن عهده لرینه بالنیابه جهات علمیه توجیه ایدلمش اولانلر طریق تحصیلده بولنق شرطیه دورخوانلق و جزؤخوانلق و امشالی ایچون بکرمی و امامت و خطابت و مؤذنلک جهتلری ایچون بکرمی بش و مدرسلک و توجیهی مسابقهیه محتاج اولان سائر جهات ایچون اوتوز یاشنه قدر مسابقه امتحانی طلب ایدیه جکلردر . اون بش یاشنه واصل اولوبده طریق تحصیلده بولنیانلرک و یا طریق تحصیلده بولنوبده ذکر اولسان جهات ایچون معین اولان سنلری تجاوز ایدنجهیه قدر اعذار مشروعیه اولقمسزین مسابقهیه کیرمینلرک و یا امتحانده مسابقلرییه مساوی درجهده لیاقت ابراز ایدیه میانلرک عهده لرنده کی جهات رفع اولنه رق مسابقهده قزانانلره توجیه ایدیه جکلدر .

ماده : ٢٢ خدمتی متروک یا معطل و یا بی لزوم اولان جهتلر کیمسهیه توجیه اولماز .

ماده : ٢٣ خدمه سی متعدد و اول و ثانی اعتباریه ضم وظائف ترتینه داخل اولان بر مؤسسۀ وقفیه ده کی بوقیل جهاتک توجیهی ترقی و تسلسل قاعده سنه توفیقاً اجرا اولنور انجق تسلسله شرط واقف مساعد اولمدینی تقدیرده شرط واقف وجه ایله معامله ایدیلیر . تسلسل قاعده سنک تطبیقی ایچون اصحاب جهاتک بالمسابقه تعیین ایدلمش بولنمی مقتضی اولوب عکس حالده اوجهت بالمسابقه اهل واربابنه توجیه اولنه جقدر شوقدرکه مسابقهده درجه متساویهده بولنان شریک خارجدن اولانلره ترجیح اولنور .

ماده : ٢٤ وقفیه سی موجود و معمول به اولان و یا تعاملی وجه شرعی اوزره تحقق ایدن اوقاف تولیتلرینک توجیهاتنده وقفیه موجبنجه و تعاملی مقتضاسنجه معامله اولنوب وقفیه معمول بهاسی اولمان و تعاملی ده وجه شرعی اوزره تحقق ایتمسان اوقافک تولیتلری کیمسهیه توجیه اولنقمسزین اوقاف نظارتجه اداره اولنه جقدر .

ماده : ٢٥ تولیتی منحل اولان بروقفک تولیتنده نزاع و دعوی ظهورنده اووقف تولیتی توجیه اولننجهیه قدر اوقاف نظارتجه اداره اولنه جقدر .

ماده : ٢٦ کرک اوقاف غیر صحیحه مضبوطه نک جبايت و کتابتلری و کرک ملحقه نک

مشروط اوليان جبايت و كتابت جهتلري اولاده انتقال طريقيه و صورت اخري ايله هيچ برکيمسه يه توجه اولتميه جقدر.

ايکنجی فصل

امتحانلرک صورت اجراسی و تفرعاتی

ماده : ۲۷ جهات علميه امتحانلری استانبولده مقام مشيختدن تعيين اولنه جق ايکی ذاتک اشترای کيله شورای اوقاف جانبدن و طشره ده حاکم الشرع ریاستی آ لئنده مفتی بده ايله علمای محلیه دن اوچ کشیدن مرکباً تشکل ایدم جک بش کشیک بر هیئت طرفدن اوقاف مأمورینک حضور یله اجرا قلنه جقدر. طشره هیئات امتحانیه سنده بولنه جق علما حاکم الشرع ايله مفتی و اوقاف مدیرویا مأموری طرفدن انتخاب اولنه جقدر .

ماده : ۲۸ مدرسلک امتحانی ایچون مطول نام کتابدن اون سطر دن آشاغی اولماق اوزره مناسب مقدار عباره تعیین اولنه رق قواعد عربیه یه تطبیقاً حرکه وضع و مضمونی دخی تحریراً ترجمه و تصویر ایتدیر یله جقدر . ینه اشبو عباره اوزرندن مناسب وجهله صرف و نحو و منطق و معانی و بیان و اصول فقه و کلامه عائد اولمق اوزره ایکیشر سؤال ترتیب اید یله جقدر .

ماده : ۲۹ مدرسلک مسابقه سنده مساوات و قوعنده درسدن مجاز اولانلر ترجیح اید یله جقدر .

ماده : ۳۰ پوست نشینک امتحانی ایچون قواعد عربیه یه تطبیقاً حرکه لئمک و مضمونی تحریراً ترجمه و تصویر اولمق اوزره حلیدن اون سطر دن آشاغی اولماق شرط یله مناسب مقدار عباره تعیین اولنه جق و اوچی اعتقاد و اوچی عبادت و اوچی ده تصوفه و آداب و ارکان طریقه عائد مسائلدن طقوز سؤال ترتیب قلنه جقدر . اکر پوست نشینک محذک و مشوی خوانلق کبی جهتلر دخی مشروط ایسه بوجهتلره تعلق ایدن علوم دن دخی ایکیشر سؤال علاوه اولنه جقدر .

ماده : ۳۱ استانبولده کی پوست نشینک جهتلری طالبینک امتحانلری مجلس مصالح طلبه اعضاسندن اوچ ذات حاضر اولدینی حالده مجلس مشایخده و طشره ده کی پوست نشینک طالبینک امتحانلری محاللری امتحان هیئتلری حضورنده اوتوزنجی ماده یه توفیقاً اجرا اولنه جقدر .

— ۶۱۳ —

طشردده پوست نشینک امتحانی اجرا ایدن هیئت بولندیغی حالده مشایخدن اوچ ذات بولندیریلور اکر محلنده مشایخ یوق ایسه تصوفه دائرسؤالر اشعار واقع اوزرینه استانبولده کی هیأت امتحانیه طرفندن ترتیب و ارسال و نومروسی دخی هیأت مذکورده جه اعطا اولنور .

ماده : ۳۲ یوم جمعه و اثنین واعظلکی کبی جهات امتحانلری ایچون حلبیدن اون سطرذن آشاغی اولماق اوزره مناسب مقدار عباره حرکه لدیله جک و ترجمه ایتدیریه جک و عباداته متعلق مسائل فقهیه دن اوچ و مسائل کلامیه دن اوچ سؤال ترتیب اولنه جقدر .

ماده : ۳۳ امامت و خطابت امتحانلری ایچون حلبیدن بش سطرذن آشاغی اولماق اوزره تعیین اولنه جق عباره حرکه لدیله جک و ترجمه ایتدیریه جقدر . عبادات و مناکحاته عائد مسائل فقهیه دن بش و مسائل کلامیه و تجویددن اوچر سؤال ترتیب اولنه جقدر . برعشر شریف تلاوت ایتدیریه رک تجویده درجه رعایتی و ادا و صداسنک کفایتی دخی نظر دفته آله جقدر .

ماده : ۳۴ مؤذنک امتحانی ایچون مؤذنک متعلق مسائل فقهیه دن مناسب مقدار اسئله شفاهیه ایراد اولنه جقدر . برعشر شریف تلاوت ایتدیریلوب تجویده درجه رعایتی و ادا و صداسنک کفایتی دخی نظر دفته آله جقدر .

ماده : ۳۵ متولیلر شرائط شرعییه یی حائر اولغله برابر وظائف تولیت و درجه صلاحیتلری و اسباب عزل و انزاللریه و قیه لرینک جهت تطبیقیه سندن و وفلردن آلمقدم اولان خرج و رسملر و ویرکولر ایله رؤیت محاسبه حقنده کی نظاماتدن و دفاتر و قیه نك کیفیت تنظیم و استعمالدن امتحان و یرمکه مجبوردرلر . مشروطه نا اهل و یا قاصر و یا قادین اولور ایسه تعیین ایدیله جک قائم مقام دخی اشبو شرائطی حائر اولوق لازمدر .

ماده : ۳۶ دورخوانلق و جزؤخوانلق و سوره خوانلق و امثالی جهات امتحانی دخی مؤذنک امتحانی کبی اجرا قلنه جقدر .

ماده : ۳۷ دورخوانلق و سوره خوانلق و جزؤخوانلق جهتلرنده حفظ شرط

اولوب امامت وخطابت و مؤذنلك مسابقه سنده مساوات وقوعنده دخى حفظ مدار ترجيح اوله جقدر .

ماده : ۳۸ دورخوانلق وجزؤخوانلق وسوره خوانلق امتحاننده حافظقرآن كريم اولان اعمالر تحصيلى رؤيته متوقف اولان اسئله دن مستئنادر .

ماده : ۳۹ مواد سابقه ده كى امتحان ترتيباى مياننده ذكر اولنميان قيملك ، موقتلك و ماهيه جيلك كى جهات تعاملى وجه ايله اثبات اهليت ايدنلره توجيه اولنه جقدر .

ماده : ۴۰ تحريرى امتحانلرده ايراد اولنه جق اسئله اوراق امتحانيه نك صاغ جهته وجوابلرى صول طرفنه يازيله جقدر . عبارته نك حرکه سى و ترجمه سى ايله هر سؤال ايچون آرى آرى هيئت امتحانيه اعضاسندن هر برى يكدىكره كوسترمه رك نومرولر تقدير و وضع و تحرير ايدنه جكلردر . نومرولرك وسطيسى اساس نومرونى تشكيل ايله جكلر . اساس نومرويه واشبو نظامنامه ده بيان اولنان اسباب ترجيحيه به كوره جهتك كيمه توجيهى لازم كلدىكنى متضمن و امتحانك صورت اجراسنى حاوى يازيله جق ضبط زيرى اعضادن هر برى طرفدن تختيم ويا امضا اولنه جقدر .

ماده : ۴۱ هيئت امتحانيه طرفدن توجيه متعلق ويريله جك قرارلر بر دفتر مخصوصه قيد وزيرى امضا اولنمقله برابر بوبابده برده مضبطه تنظيم ايديله جكلر .

ماده : ۴۲ حسب الايجاب جلب و تدقيق ايديله بيلمك اوزره اوراق امتحانيه بوبابده تنظيم ايديله جك مضبطه مسوداتيله برلكده محللرى اوقاف اداره سنجه حفظ اولنه جقدر .

ماده : ۴۳ ولايت والويه مستقاه مركرلزنده تشكىل ايدن هيئتلك جهات بدنيه توجيه اته متعلق ويره جكلرى قرارى متضمن مضبطه لر اوزرينه اوقاف اداره لر نجه وثيقه لرى بالتنظيم احبابنه اعطا اولنه جنى كى ملحق لوا وقضالرجه عين صورته تشكىل ايدنه جك هيئتلك مضبطه لرى مربوط بولندقلرى ولايت ويا مستقل لوا اوقاف اداره سنه كوندريلوب اوراجه تدقيق و تصديق اولنه رق تنظيم ايديله جك وثيقه لر احبابنه ويرملك اوزره محانه ارسال اولنه جقدر .

ماده : ۴۴ جهات علميه به و با برات على توجيهى لازم كلن جهات بدنيه به عاىد مضابط اوقاف نظارته كوندريله جكلر .

— ۶۱۵ —

ماده : ۴۵ اوقاف نظارتنه ورود ایدیه جك اوراق توجیهیه اوزرینه قیود وقفیه اداره یسینجه قیود لازمه اخراج اولندقدنصکره شورای اوقافه تودیع ایدیه جك وتوجیهات مذکورده نك قوانین ونظاماته قیود موجوده وشرط واقفه واصول مقررده درجه مطابقتی بالتدقیق تصدیق اولدینی حالده خطابت جهتلی ایچون شرفصادر اولان اراده سینه وجهات سائر ایچون اوقاف نظارتنك موجبنه اشارتی اوزرینه قیدلری تسویه اولنهرق لازم کلن براتلر تسطیر اولنوب اصحابنه ویرلمك اوزره محله کوندریله جکدر .

مواد متفرقه

ماده : ۴۶ وظیفه سی قلیل ویابروجه حسبی اولان جهات ارباب اهلیتدن طالب بولندینی حالده اهالی طرفندن انتخاب و حاکم الشرع طرفندن تنسیب ایدیلن ذوات صالحه یه توجیه ایدیه جك و براته محتاج اولانلرک براتی اصولی دائره سننده استحصال اولنه جقدر .

ماده : ۴۷ برکیمسه عسکره آلدنقدن عهده سننده کی جهتک خدمتی ایفایچون بر وکیل نصب اولنه جق و وظیفه سنك نصفی وکیل اعطا ایدیه جکدر . کذلک نیابت صورتیله توجیه اولنان جهاتده وظیفه سنك تقسیمنه اصل ایله نایب بیننده برصورت تسویه قرارلشدیرلماش ایسه بروجه مناصفه تقسیم اولنه جقدر .

ماده : ۴۸ برجهت متصرفی افراد عسکریه دن بر نفر اوغلنی ترک ایدرک وفات ایلدیکنده اوغلی مدت عسکریه سنی اکمال ایدنجه یه قدر وکیل تعیینیه ایفای خدمت ایتدیریه جك و مدت عسکریه سنك آتامیله ترخیصدن صکره نهایت آتی آیه قدر جهت مذکورده طالب اولدینی واشیونظامنامه حکمنه توفیقاً اثبات اهلیت ایلدیکی تقدیرده جهت مذکورده اوغلنه ونااهل ایسه آخر اهل واربابنه توجیه اولنه جقدر .

ماده : ۴۹ مشروط اولمیان جهاتک توجیهنه موظفاً خدمت دولتمده مستخدم بولتمق مانعدر .

ماده : ۵۰ بلا عذر شرعی خدمتی منتظماً ایفایتمامکی اعتیاد ایدنلرک عهده لرنده کی جهات رفع اولنور . بوخصوص حقنده اوقاف نظارتنه بر تعلیماتنامه تنظیم اولنه جقدر .

ماده : ۵۱ اصحاب جهاتدن آلمقده اولان خرج وورقه بهاسی توجیهی متضمن براتك ویا وثیقه نك حین اعطاسنده استیفا اولنور .

ماده : ۵۲ جنایت ویا نخل ناموس جنحه ایله محكوم اولوب علیهرینه ویریلان حکم کسب قطعییت ایدنلرك عهده لرنده کی جهات رفع اولنورق اشبو نظام حکمنه توفیقاً آخره توجیه ایدیه جکدر. بو وجهلرله محكوم اولوبده علیهرنده صادر اولان حکملر کسب قطعییت ایتماش بولنانلرله جرائم سائرده دن طولایی محكوم علیه اولانلرك مدت موقوفیت و محبوسیتلرنده یرلرنده وکیل استخدام اولنور . بو حالدده جهته عاندوظیفه نك نصفی اصیله و نصف دیکری ده وکیله اعطا ایدیلور .

ماده : ۵۳ اللی ایکنجی ماده ده محرر اسبابدن ماعدا ارباب جهات طرفندن شرعاً موجب عزل احوال دن برینك ایقاعنده کیفیت محلی مأمورین وقیه سنجه عریض و عمیق تحقیق ایدیه رك صاحب جهتك وسائر ایجاب ایدنلرك افاده لری آلدقندن صکره موجب عزل کوریلان فعلك تحقیق حالنده او محلك اك بیوك اوقاف مأموری طرفندن صاحب جهت موقتاً خدمتدن منع اولنورق اولسایده کی اوراق تحقیقه ایلك پوسته ایله استانبوله ارسال اولنور . مسئله شورای اوقافجه بعدالتدقیق اسنادات واقعه نك صحتی و فعلك شرعاً موجب عزل اولدیغی تصدیق ایدلیدیکی حالدده عهده سنده کی جهت رفع ویرینه علی الاصول دیکری تعیین ایدیلور .

ماده : ۵۴ اشبو نظامنامه نك احکام عمومیه سی منحل وقوع بولدجه تطبیق و اجرا اولنه جقدر .

ماده : ۵۵ هر هانکی بروقفك متولیسى وفات ویا استعفا ایتدکده ویا منعزل اولدقده تحریر ترکه حقنده کی احکام نظامیه به توفیقاً اوقاف مأمورلریله محلی محکمه شرعیه سی طرفندن وقفك حسانی رؤیت و موجودی ثبت دفتر اولنوب وقفك اموری قائم مقام متولی صفتیله اوقاف مدیر ویا مأمورینه تودیع و موجود وقفده آنلره تسلیم اولنور. تولیت مشروط اهنه علی الاصول توجیه اولدقده اوقاف مدیر و مأمورلری متولیلر دور و تسلیم معامله سنی اجرا ایدم جکلر در .

ماده : ۵۶ استانبوله و طشره ده کی جوامع شریفه و مؤسسات خیریة سائر جهاتی تصنیف و تنظیم ایتمک ایچون استانبوله و ولایت ولوا و قضا لرده برر قومیسون تشکیل

— ۶۱۷ —

اولنه جقدر . بو قوميسونلرك صورت اتخاب وتشكيلى اوقاف نظارتجه تعليلاته تعيين ايديله جقدر.

ماده : ۵۷ اشبو قوميسونلر جوامع شريفه ومؤسسات خيريه سائر نك وقفه لرنده . مندرج اولان جهتلريه تعاملات توجيه ايديله كلن جهتلريني تدقيق ايديه جكلر وجوامع شريفه ومؤسسات خيريه مذكور نك وقفه لرينه وتعامللرينه وجسامتنه وموقع واهميتنه كورم جهات مزبور خدماي متاديا مشغول اولق شرطيله قاچ كشي طرفندن ايفا اولنه . بيله جكني بالتعيين مناسبتلري اعتباريله اوقدر قسمه آيره جقدر .

ماده : ۵۸ جهات ماده سالفه موجبنجه تصنيف ايدلديكي صروده مشروطه اولانلرك مشروط لهلرندن آيرلاماسي و آيري آيري شخصلر طرفندن ايفاسي شروط واقفين ايجابندن بولنانلرك بر قسمده اجتماع ايتماسي نظر دفته آله جقدر .

ماده : ۵۹ قوميسونلرجه تصنيفاتي مابين ياييله جق دفترلر شوراي اوقافجه تدقيق وتصديق اولندقدن صكره اصللري قيود وقفه اداره سنجه حفظ اولنه رقب بر صورتلري . محللري اوقاف اداره سنده بولمق اوزره كوندرييله جقدر .

ماده : ۶۰ توجيه اتده اشبو نظامنامه نك احكام سالفه سنه رعايت اولنمقله برابر نتيجته تصنيفده تعيين ايديه جك قسملردن هر برى على التدريج برر شخص عهد سنده تقرر ايتديرييله جك و آتيا انحلاللرنده هيچ برجهتي تفريق ايدلميه رك طوپدن شخص واحده توجيه اولنه جقدر .

ماده : ۶۱ اشبو نظامنامه تاريخ نشرندن اعتباراً مرعيدر .

ماده : ۶۲ اشبو نظامنامه نك اجراي احكامنه اوقاف ناظري مأوردور .

اشبو نظامنامه لاجه سنك موقع مرعيته وضعي ونظامات دولته علاوه سني اراده ايدر .

۲ رمضان ۱۳۳۱ ۲۳ تموز ۱۳۲۹

نومرو ۱۰۰ — درسعام افنديلره توجيه اولنه جق جهات حقنده نظامنامه

۲۴ جادى الاخره ۱۳۳۷ ۲۷ مارت ۱۳۳۵

[تقويم وقايع ايله نشر و اعلاني : ۲۹ جادى الاخره ۱۳۳۷ ۱ نيسان ۱۳۳۵ - نومرو ۳۵۱۱]

محمد وحيدالدين

ماده : ۱ من القديم درس و كالتنجه درس عام افنديلره توجيه اولنه كلن تفسير ، حديث ، درسيه و وعظيه كبي جهات ايله كرسى مشايخنك توجيه آنى تعامل قديمى وجهله كما كان مقام مشيخته اجرا اولنه جقدر .

ماده : ۲ توجيه جهات نظامنامه سنك ماده سابقه ده محرر احكامنه متدائر فقراتنك حكى مفسوخدر .

ماده : ۳ اشبو نظامنامه تاريخ نشرندن اعتباراً مرعى الاجرادر .

اشبو نظامنامه نك اجراسنه مقام مشيخت ايله اوقاف هايون ناظرى مأموردر .

اشبو لايحه نظاميه نك موقع مرعيته وضعى و نظامات دولته علاوه سنى اراده ايلدم .

۲۴ جادى الاخره ۱۳۳۷ ۲۷ مارت ۱۳۳۵